

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ve FİNANS ANABİLİM DALI

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET ve RİSK:
OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sedat AYDOĞDU**

**Niğde
Eylül 2021**

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ve FİNANS ANABİLİM DALI

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET ve RİSK:
OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Sedat AYDOĞDU

Danışman : Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Özkan HAYKIR
Üye : Doç. Dr. Ayşe ERGİN ÜNAL

Niğde
Eylül 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Risk: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yede bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.
16/09/2021

Sedat AYDOĞDU

ÖN SÖZ

Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteğini hiç esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili aileme, tez çalışmamda planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgisini ve bilgisini esirgemeyen, tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı şekillendiren sayın danışman hocam Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK'a teşekkürlerimi ve minnetimi borç bilirim.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET ve RİSK: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

AYDOĞDU, Sedat

Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK

Eylül 2021, 65 sayfa

Bankacılık sektörü, finansal sistem içerisindeki ağırlığı nedeniyle, ülke ekonomileri için son derece önemlidir. Böylesine büyük bir sistemde oluşabilecek aksaklıkların ya da gelişmelerin ülke ekonomileri üzerine etkisi kaçınılmazdır. Bu sebepten dolayı bankacılık sektörünün güçlü ve etkin bir şekilde çalışmasının, önemli ekonomik sonuçları vardır. Bankalar ülke ekonomisinin büyümesinde ve gelişmesinde etkin rol oynayan tasarrufları doğru şekilde kullandırmalı ve bunu piyasaya geri yönlendirmelidir. Böyle bir ortamda bankaların aldığı finansal kararlar ülke ekonomisinin geleceği için önemlidir. Çünkü bankaların rekabet edebilmek için alacakları riskli kararların etkileri, yüksek kar marjları ve büyüme olabileceği gibi ulusal bazda yaşanacak ekonomik krizler ve benzeri çeşitli olumsuz olaylar da olabilir. Bu sebepten ötürü bankaların ne kadar risk aldığı, aldıkları risk düzeyinin rekabeti etkileyip etkilemediği gibi soruların sorulması ve rekabet risk ilişkisinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada OECD ülkeleri için bankacılık sektöründeki rekabet ile risk ilişkisi incelenmiştir. Ulaşılmak istenilen amaç doğrultusunda Dünya Bankasından verilerine ulaşılabilen 35 OECD üyesi ülkenin 1996-2014 yılları arasındaki verileri analiz edilmiş ve analiz sonuçlarına göre rekabet ile bankacılık piyasası riski arasında pozitif bir ilişki olduğu, rekabetin arttıkça riskin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Bankacılıkta Rekabet, Bankacılıkta Risk

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

COMPETITION AND RISK IN THE BANKING SECTOR: AN EVIDENCE ON OECD COUNTRIES

AYDOGDU, Sedat

Department of Banking and Finance

Supervisor: Associate Professor Emin Huseyin CETENAK

September 2021, 65 Pages

The banking sector is extremely important for national economies due to its weight in the financial system. Failures or developments that may occur in such a large system will inevitably affect the national economy. For this reason, the strong and effective functioning of the banking sector has important economic consequences. Banks should make use of the country's savings, which will play an active role in the growth and development of the country's economy, and direct it back to the market. The attitude of the banking sector in such an environment is important for the future of the country's economy. Because the level of risk that banks take to stay competitive can bring various national crises as well as high profit margins and growth. For this reason, it is important to ask questions such as how much risk banks take, whether the level of risk they take affects competition, and to examine the competition risk relationship.

This study examines the relationship between competition and risk in the banking sector of OECD countries. In line with the aim to be achieved, the data of 35 OECD countries, whose data can be accessed from the World Bank, between 1996 and 2014 were analyzed and according to the results of the analysis, it was concluded that there is a positive relationship between competition and banking market risk, and as the competition increases, the risk also increases.

Key Words: Banking, Competition in Banking, Risk in Banking

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
I. Problemin Tanımı.....	2
II. Araştırmanın Önemi Ve Amaçları.....	2
III. Araştırmanın Cevap Aradığı Sorular.....	3
IV. Araştırmanın Literatüre Katkısı.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BANKACILIĞIN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.2. BANKALARIN FONKSİYONLARI.....	5
1.2.1. Finansal Aracılık.....	5
1.2.2. Dış Ticareti Fonlama ve İhracata Teşvik.....	6
1.2.3. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme.....	7
1.2.4. Kaydi Para Yaratma.....	7
1.2.5. Para ve Maliye Politikalarının İşleyişine Yardımcı Olma.....	8
1.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ.....	9
1.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DÜZENLENMESİ.....	9
1.4.1. Merkez Bankası.....	10
1.4.2. Rekabet Kurumu.....	12
1.4.3. Bankacılık Denetleme Ve Düzenleme Kurumu.....	13
1.4.4. Sermaye Piyasası Kurulu.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET

2.1. REKABET KAVRAMI.....	15
2.1.1. Rekabetin Ekonomik Büyüme ve Refah ile İlişkisi.....	16
2.1.2. Rekabet Hukuku.....	16
2.2. REKABETİN BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ ÖNEMİ.....	16
2.3. REKABET PİYASASI ÇEŞİTLERİ.....	18
2.3.1. Tam Rekabet Piyasası.....	18
2.3.2. Monopolcü Rekabet Piyasası.....	19
2.3.3. Oligopol Piyasa.....	19
2.3.4. Monopol Piyasa.....	20
2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET YAKLAŞIMLARI.....	21
2.4.1. Yapı Davranış Performans Paradigması.....	21
2.4.2. İşbirliği Hipotezi.....	21
2.4.3. Etkin Yapı Hipotezi.....	22
2.4.4. Hirschman Endeksi (HHI)	22
2.5. YAPISALCI OLMAYAN REKABET YAKLAŞIMLARI.....	22
2.5.1. Lerner Endeksi.....	23
2.5.2. Panzar Rosse Modeli.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK

3.1. RİSK KAVRAMI.....	26
3.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK.....	26
3.2.1. Faiz Riski.....	27
3.2.2. Piyasa Riski.....	28
3.2.3. Kredi Riski.....	28
3.2.4. Teknoloji ve Operasyonel Risk.....	29
3.2.5. Likidite Riski.....	29
3.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ.....	30
3.3.1. Kredi Riski Ölçüm Yöntemleri.....	31
3.3.1.1. Sermayenin Risk Ayarlı Getirisi Yöntemi (RAROC).....	31

3.3.1.2. Basel Standartları.....	32
3.3.2. Piyasa Riski Ölçüm Yöntemleri.....	34
3.2.2.1. Riske Maruz Değer.....	34
3.3.3. Likidite Riski Ölçüm Yöntemleri.....	35
3.3.3.1. Akış Yaklaşımı	36
3.3.3.2. Stok Yaklaşımı.....	36
3.3.3.3. Likidite Farkı	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET VE RISK İLİŞKİSİ

4.1. RISK VE REKABET İLİŞKİSİ.....	38
4.1.1. Franchise Değeri Hipotezi.....	39
4.1.2. Risk ve Rekabetin Krizlerin Yayılmasında Etkisi.....	41
4.1.3. Rekabetin Risk Çeşitlendirmesine Etkisi.....	41
4.1.4. Rekabet ve Riskin Bankacılık Sektörünün Düzenlenmesine Etkisi...42	
4.1.5. Risk Kaydırma Paradigması ve Piyasanın Kredi Riskine Etkisi.....42	
4.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	43

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM, BULGULAR ve YORUM

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve KONUSU.....	47
5.2. VERİ SETİ ve ARAŞTIRMA MODELİ.....	47
5.3. BULGULAR.....	52
SONUÇLAR.....	55
KAYNAKÇA.....	57

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1. Panzar & Rosse H Değerlerine Karşılık Gelen Piyasa Türleri Tablosu.....	25
Tablo 2. BIS 1988 Uzlaşısı, Varlıklar Risk Ağırlıkları Tablosu.....	33
Tablo 3. Uygulamaya Konu Olan Ülkeler (Alfabetik Sıralamaya Göre).....	48
Tablo 4. Betimleyici İstatistik Tablosu.....	52
Tablo 5. Korelasyon Katsayıları Matrisi Tablosu.....	53
Tablo 6. GMM Sonuçları.....	53

KISALTMALAR LİSTESİ

- OECD:** İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı
HHI: Herfindahl-Hirschman Endeksi
L: Lerner Endeksi
P: Fiyat
MC: Marjinal Maliyet
E: Talep Esnekliği
P-Z: Panzar Rosse Modeli
RAROC: Sermayenin Risk Ayarlı Getirisi
BIS: Uluslararası Ödemeler Bankası
VaR: Riske Maruz Değer
PSID: Gelir Dinamikleri Panel Çalışması
GMM: Dinamik Panel Veri Analizi
ROE: Aktif Karlılık Oranı
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
BDDK: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
IMF: Uluslararası Para Fonu

GİRİŞ

Bankacılık sektörü hem bireyler hem de işletmeler için hayati hizmetler sağladıkları için ekonomide çok önemli bir yere sahiptirler. Bankalar her şeyden önce finansal hizmet sağlayıcıları olarak, müşterilerine mevduatlarını saklamak için güvenli bir yer sağlarlar. Ayrıca çek, tasarruf hesapları ve mevduat sertifikalarını kapsayan çeşitli hesap türleri aracılığıyla, para çekme, para yatırma, para transferi yapma, faiz geliri sağlama, çek yazma ve fatura ödemeleri gibi rutin işlemler bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Tüm bu fonksiyonları nedeniyle bankalar, sadece ülke ekonomisi için önem arz etmekle kalmaz aynı zamanda toplumu etkileme gücüne de sahiptir.

Geçmişte yaşanan ekonomik krizlere bakıldığında bankacılık sektörünün toplumu etkileme gücü rahatlıkla görülebilir. Örneğin 2008 bankacılık krizinin etkileri hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde hissedilmiş birçok insan işini kaybetmiş ve büyük finansal kuruluşların gücü ve etkisi toplumda tartışma konusu olmuştur. Böylesine büyük bir sistemde, oluşabilecek aksaklıklar ya da gelişmelerin ülke ekonomilerine etkisi büyük olduğundan sistemin düzenlenmesi ve denetlenmesi son derece önem arz etmektedir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 1. Maddesi kanunun, finansal piyasanın güven ve istikrarını, kredi sisteminin etkin çalışmasını ve mevduat sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumayı amaçladığını belirtmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005:1:1). Bu düzenleme kapsamında, bankaların, sürdürülebilir istikrar ve tüketicinin korunması kavramını göz önünde bulundurmaları beklenmektedir.

Bankalar arası rekabetinin finansal risk üzerindeki etkisi her zaman akademik ve politik tartışmaların konusu olmuştur. Özellikle küresel finansal krizden sonra bu konuya kamu politikacıları ve akademisyenlerin ilgisi son derece artmıştır. Akademisyenler ve politikacılar, banka rekabetinin krizi ne ölçüde etkilediğini, risk ile rekabet arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Tabak, Fazio ve Cajueiro,2003; Martinez-Miera ve Repullo, 2010; Liu ve Wilson, 2011). Bankacılık sektöründeki rekabet daha fazla yenilik ve verimliliğe yol açmış olsa da bu rekabetin daha fazla kırılmalıya yol açıp açmadığı konusunda hala bir fikir birliğine varılamamıştır (Titko, Kozlovskıs ve Kaliyeva, 2007).

Bankalar arasında artan rekabet, bankayla ilişkisi bulunan kurumların ödeme gücünü tehdit edebilir, bankacılık sistemi de bu durumdan olumsuz etkilenebilir. Bu tür rekabet düzeyinde geri kalan bir bankanın değeri aşınacağından, eski karlarını korumak

amacıyla daha riskli politikalar izleme yoluna gidebilir. Bu ve benzeri riskli politikalar, bankacılık sistemindeki sorunlu kredi oranlarını arttırabilir ve bunun sonucunda da daha fazla banka başarısızlığı ile karşı karşıya kalınabilir.

Problemin Tanımı

Bankaların, rekabeti ile bağlantılı finansal istikrar konusu son yıllarda akademisyenlerin ve politika otoriterlerinin büyük ölçüde ilgisini çekmiştir. Finansal krizler bankaların bu rekabet alanına yaklaşımının tek sebebi değildir. Bankacılık sektörünün ekonomide kredi tahsisi ve aracılık hizmetlerindeki kritik rolü nedeniyle önem teşkil etmektedir. Banka istikrarı, finansal sistemin sorunsuz işlemesi ve ekonomik büyüme için çok önemlidir. Bankalar içindeki rekabet, risk, banka büyüklüğü ve düzenleyici ortam banka istikrarını etkileyen önemli unsurlardır. Örneğin, Beltratti ve Stulz (2012) ve Bostandzic ve Weiß (2018), bazı bölgesel bankacılık sistemlerinin Avrupa ve ABD bankaları ile karşılaştırarak küresel finansal istikrarsızlığa daha fazla katkıda bulunduğunu tespit etmiş ve diğerlerinin yanı sıra banka rekabetini bunun nedenlerinden biri olarak görmüştür (Shazad ve Ijaz, 2021).

Buradaki önemli noktalardan birisi ise bankaların rekabet ile aldıkları risk düzeyidir. Probleme sadece rekabet üzerinden değil de rekabete bağlı risk düzeyine bakarak düzenleyici ve denetleyici kurumlar, hükümetler ve bankalar tarafından daha sağlıklı kararlar alınabilir. Bu sebepten ötürü çalışmanın odak noktası rekabet ve risk arasındaki ilişkidir.

Araştırmanın Önemi ve Amaçları

Gelişmiş ekonomiye sahip ülkeler, oluşabilecek herhangi bir finansal sistem bozulmasına karşı iyi bir dayanıklılığa sahiptir. Ancak gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler bu konuda daha kırılgandır ve bu soruna karşı odaklanmak zorundadırlar. Bu yaşanabilecek finansal kriz durumlarına karşı hangi yönden zayıflığa sahip oldukları zamanında saptanmalıdır ve düzeltici önlemler alınmalıdır. (Ferry ve Sapir, 2010).

Bu unsurlardan bir tanesi de bankaların, diğer bankalar ile rekabet ettikleri süreç içinde aldıkları risk düzeyi ve rekabet ile risk arasındaki ilişkidir. Bankaların rekabet etmek ve piyasada kalmak için almış oldukları bu risk ileride çok fazla kar elde etmelerine de sebebiyet verebilir herhangi bir finansal krize yol açıp piyasanın çökmesine de. Dolayısıyla bankaların rekabet ile risk arasındaki ilişkiyi incelemek esastır. Bu sebepten ötürü bu çalışmanın önemi aşağıdaki amaçlar ile pekiştirilmiştir.

- OECD'ye üye olan ülkelerin risk ve rekabet ilişkisini incelemek
- Devlet, Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, bankalar için banka rekabeti ve risk ilişkisi hakkında bilgi sağlamak.
- Bankacılık sektöründe rekabet ve risk üzerine araştırma yapacak ileri çalışmalara ışık tutmak.

Araştırmanın Cevap Aradığı Sorular

Aşağıda, bu çalışma ile ilgili bankacılık literatüründe ilgi duyulan temel sorular yer almaktadır.

- OECD ülkesi ekonomilerinde rekabet ile risk arasında bir ilişki var mı?
- OECD ülkesi ekonomilerinde, rekabet düzeyi alınan riski etkiler mi?
- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GDP)'deki değişimler riski etkiliyor mu?
- Öz sermaye Karlılığı ile Risk arasında herhangi bir ilişki var mı?

Araştırmanın Literatüre Katkısı

Bankalar, finansal aracılık hizmetlerinin ana sağlayıcılarıdır. Borçlular ve mevduat sahipleri arasındaki fon akışını kolaylaştırır ve nihayetinde tüm ekonomiye fayda sağlamaktadır. Bu araştırma da bankacılık sisteminin aldığı risk ile rekabet ilişkisi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu incelemenin literatüre katkısı, banka istikrarı üzerindeki etkiyi belirlemek, yöneticilerin daha etkin finansal kararlar almalarına yardımcı olmak, düzenleyici kurumların daha etkili finansal sistem kurallarını oluşturma gibi kararların alınmasında kolaylaştırıcı katkılar sunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında tez çalışmasının birinci bölümünde, konuyla ilgili kavramsal çerçeve ele alınmış, bu kapsamda bankacılığın tanımından ve tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. İkinci bölümünde rekabet, rekabetin bankacılık sektöründeki önemi, çeşitleri ve rekabet yaklaşımları, üçüncü bölümde risk kavramı, riskin bankacılık sektöründeki yeri, risk türleri ve risk ölçüm yöntemleri, dördüncü bölümünde rekabet ile risk arasındaki ilişki incelenmiş, problemin tanımı, araştırmanın önemi ve amaçları, cevap aradığı sorular ve literatürdeki yerinden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde ise yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmış ve son olarak sonuç kısmı ile tez sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BANKACILIĞIN TANIMI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

İtalyanca'dan Türkçe'ye geçmiş ve İtalyanca'da "sıra", "masa", "tezgah" anlamına gelen "banco" kelimesinden türetilen "banka" sözcüğü; diğer tüm dünya dillerinde olduğu gibi "fon sağlayan kurumları" ifade eder (MASAK, 2020). Genel bir ifadeyle açıklanacak olunursa bankacılık, bireylerin elinde bulundurduğu fonları mevduat olarak toplayan, topladığı bu mevduatları gelir sağlayıcı işlere kredi yoluyla kanalize eden, ödemelere aracılık eden, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetleri sunan işletmelerdir (MASAK, 2020). Kişiler ve kurumlar arasındaki fon akışını sağlayan bankaların varlığının izi çok eski zamanlara kadar uzanabilmektedir. Tarihteki ilk bankacılık örneği, M.Ö. 3500 yılında Sümer uygarlığında görülmektedir. İlk bankacılık yasası, M.Ö. 2000'li yıllarda Esşunnankar Krallığı tarafından düzenlenmiş ve faiz oranı %20 olarak belirlenmiştir. İlerleyen yıllarda bankanın mevduat ve kredi tahsilatı gibi bazı temel işlemleri Hammurabi Kanunu olarak belirlenmiş ve kredi notları tablete nüsha olarak yazılmıştır (TBB, 2004).

İlk ve Orta Çağ'da ise eski Mısır, Roma ve antik Yunanistan'da bankacılık yapan tapınak organizasyonları olduğu görülmektedir. Antik Yunanistan'da başlarda bankacılık sektörü sadece zengin Atinalılar tarafından yönetiliyorken, ticaretin genişlemesi ve halkın refahı ile "trapezitai" adlı özel bankacılar ortaya çıkmıştır. Antik Yunanistan'ın bankacılık sektörü üzerinde herhangi bir kısıtlamanın olmaması ve faiz oranlarının yüksek olması, antik Yunanistan'da devlet bankalarının kurulmasını teşvik etmiştir. Orta Çağ'da ise Avrupa'da yaşanan siyasi istikrarsızlık ve devam eden savaşlar ile kiliselerin kredi ve faiz uygulamaları üzerindeki yasakları ekonomiyi olumsuz etkilemiş ve bankacılık sektörü gelişemez hale gelmiştir. 11. yüzyıla gelindiğinde, İtalya'nın gelişmiş ticari ülkelerin ön saflarında yer aldığı görülmektedir. Ancak bu dönemlerde uygulanan faiz yasakları, Müslüman ve Hıristiyan bankacıların çalışmasına engel olmuştur. Bu nedenle Lombardlar olarak bilinen Yahudi bankacılar, her iki tarafa da faiz teklif ederek bankacılık hizmeti vermekteydiler. 12. ve 14. yüzyıllarda Avrupa'da kurulan sergiler, fuarlar ise günümüz bankacılık sisteminin temellerini atmıştır (Parasız, 2000).

Ancak bankacılıkta asıl gelişme, Avrupa Rönesans'ı ve Reformlarının getirdiği yeni buluşlar ve keşifler sayesinde oldu ve Roma hukuku, kilise hukukunun yerini almıştır. 1609'da Amsterdam Bankası'nın kurulması, modern bankacılığın başlangıcı olarak kabul edilir. Daha ilerisinde çek ve banknot kullanımı 1637 yılında Venedik Bankası'nın kurulmasıyla birlikte başlamıştır. İlk Merkez bankası ise, İngiltere ile Fransa arasındaki savaşı finanse etmek için 1694'te İngiltere Bankası'nın kurulmasıyla hayata geçmiştir. 1907 yılında Federal Rezerv Bankası'nın kurulmasıyla da modern bankacılık sistemi yıllarca gelişimini sürdürmüş ve günümüz bankacılık sistemi şeklini almıştır (Öçal,1999).

Günümüze gelindiğinde bankaların içinde bulunduğu finansal yapı gereği çok geniş kitlelere hitap etmektedir. Bundan dolayı bankalar finansal piyasalar adına sürekli olarak farklı ve yeni hizmetler üreten finansal kuruluşlar olarak rol ve fonksiyonlarını sürekli geliştirmiş ve arttırmışlardır. En önemlisi ise günümüzde bankalar para piyasasına yön veren kurumlar olması bakımından ekonominin bel kemiği olarak nitelendirilmektedir (Berger, 2009).

Sonuç olarak bankacılık kavramının ilk ortaya çıkışından itibaren günümüze kadar rol ve fonksiyonları değişikçe farklı tanımlamalara gidildiğini, bankacılığın son derece dinamik bir sistemler bütünü olduğu görülmektedir.

1.2. BANKALARIN FONKSİYONLARI

Bankacılık sektörü sahip olduğu fonksiyonlar sayesinde ülke ekonomileri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu etkiyi sağlarken de bünyesinde birçok karakteristik özellik barındırır. Bu özellikler sayesinde bankacılık sektörü, gündelik hayatta toplumun ihtiyaç duyduğu gereksinimleri karşılamakta, ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu fonksiyonların önemli olduğu düşünülen bazıları aşağıda açıklanmıştır.

1.2.1. Finansal Aracılık

Tarih boyunca bankaların temel işlevi, fon fazlası olanlar ile ihtiyaç sahipleri arasında bir köprü görevi görmek olmuştur. Bu sebepten ötürü finansal aracılık bankaların en temel işlevi niteliğindedir. Bankanın bu işlevi sayesinde fon arz edenler ile talep edenler karşılaşmakta ve iki tarafın isteklerine cevap verilmektedir. Piyasada finansal aracılık görevini üstlenecek bir kurum olmadığı durumda fon arz edenler ile talep edenlerin finansal piyasalarda buluşma durumu çok sınırlı olacak bu da var olan

tasarrufların atıl olarak kalmasına ve yatırımların kaynak yetersizliği sebebiyle yapılamamasına yol açabilir. Bu da ekonomide olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu sebepten ötürü bankaların finansal aracılık rolü ülke ekonomisi için en önemli fonksiyon olarak gösterilebilir (Coşkun, 2008).

1.2.2. Dış Ticareti Fonlama ve İhracata Teşvik

Uluslararası ticaret, günlük hayatımızı ve içinde yaşadığımız dünyayı birçok açıdan şekillendirmektedir. Gelişen teknoloji ve internet altyapısı sayesinde dünya üzerinde her an bir alım-satım yapılabilmektedir. Bu alım-satımı yapılan tüm ürünler veya bunların bileşenleri, dünyanın her yerinden sipariş sahiplerine, mağaza raflarına çok hızlı bir şekilde ulaşmaktadır. Genele bakıldığında ise uluslararası ticaretin çoğu, endüstriyel ekipman, tüketim malları, petrol ve tarım ürünlerinin alım ve satımından oluşmaktadır. Bankacılık, sigorta, ulaşım, telekomünikasyon, mühendislik ve turizm gibi hizmetler ise dünya küresel ticaretinin beşte birini oluşturmaktadır.

Bankalar bu noktada uluslararası ticaretin önemli kolaylaştırıcılarıdır. Günümüzde neredeyse bütün bankalar, uluslararası iş çevrelerine daha iyi hizmet verebilmek için diğer ülkelerdeki bankalarla iş birliğine dayalı ittifaklar kurmuş ve muhabir bankacılık ilişkileri geliştirmiştir. Bankalar burada uluslararası piyasalarda işlem yapan alım satım acenteleri arasında güven bağının oluşmasında kilit rol oynamaktadır. Çünkü iki taraf arasında güvenilir kişi sıfatını almakta ve her iki taraf için risk unsurunu ortadan kaldırmakla görevlendirilmektedir (Olsen, 2010).

Bir ülkenin kalkınabilmesi ve büyüebilmesi için gereken unsurlardan bir tanesi de yaptığı yatırımlarla orantılıdır. Fakat bu yatırımların yapılabilmesi için öncelikle fona ihtiyaç duyulmaktadır. Dış borçlanma yapılmadan bu kaynakların sağlanmasının en masrafsız yolu ise ülke genelinde tasarruf yaratmak ve döviz gelirlerinde artış meydana getirmektir. Bu durumu sağlamanın yollarından biri de ülkeye döviz aktarmaya destek sağlayan ihracat firmalarıdır. Herhangi bir ülkenin ihracatçısı, ülke zenginliğinin en önemli göstergelerinden biri olan döviz kazanmak için devlet tarafından her şekilde desteklenmektedir. Bankacılık sektörü ise akreditif, belge karşılığı ödeme, faktöring, peşin ödeme gibi seçenekleri ile dış ticareti finanse ederek ihracat ve ithalatı teşvik etmektedir (Niepmann ve Eisenlohr, 2017).

1.2.3. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Ekonomi ve kamu politikasında ekonomik eşitsizlik önemli ve kalıcı bir endişe kaynağı olmuştur. 1970 ve 1980'li yılların başında meydana gelen eşitsizlikteki artış, bu endişenin nedenleri ve sonuçlarının araştırılmasına olan ilgiyi artırmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan deneyimler ekonomik büyüme ve refahın ekonomik eşitsizliği önemli ölçüde azaltmadığını göstermektedir.

Bankalar bu gelir ve servet dağılımını etkilemede de önemli rol oynamaktadır. Bankalar öncelik düzeyi yüksek olan bölgelere düşük faizli krediler kullanarak bu bölgelerde yeni iş alanları ve istihdamın artmasına olanak sağlarlar. Öteki taraftan bankalar, faiz oranlarını yüksek tuttukları durumunda yüksek gelirli portföy sahiplerinin daha yüksek faiz gelir elde edip ülke gelir dengesizliğinin büyümesine yol açabilirler. Burada bankaya bu iki durum arasındaki dengeyi korumak için büyük iş düşmektedir.

1.2.4. Kaydi Para Yaratma

Kaydi para ya da diğer bir ifadeyle mevduat parası, temel olarak bankalar tarafından yaratılan para olarak ifade edilmektedir. Bankalar ve finansal kuruluşlar nezdinde üzerine çek yazılabilen vadesiz mevduat olarak tanımlanmaktadır (Yararer,1986).

Mevduat bankalarının en önemli özelliği mevduat ve benzeri kaynakları toplayarak satın alma gücü yaratabilmesidir. Kaydi para fiziki varlığı olmayan, sadece bankaların hesaplarına alacak ya da borç kaydı düşülerek yaratılan bir ödeme aracıdır. Bankalar üzerine çek yazılması, çeklerin ödeme aracı olarak kullanılması, verilen ödeme emirleri ile bankalardaki paraların bir hesaptan bir hesaba para aktarılmasına ve bankalara kaydi para yaratma olanağı vermektedir (Yararer,1986).

Ayrıca ekonomideki para arzının belirlenmesinde kaydi para yaratmak önemli rol oynamaktadır. Yaratılan kaydi para miktarının miktarı ne kadar yüksekse ekonomide kayıt dışılığı da o derece azalmaktadır. Kaydi para yaratmanın temel belirleyicisi yasal karşılık oranlarıdır, bu oran ne kadar az ise bankaların yaratmış oldukları kaydi para miktarı o derece yüksektir (MASAK, 2020)

1.2.5. Para ve Maliye Politikalarının İşleyişine Yardımcı Olma

Bankalar, Merkez Bankalarının uyguladığı politikalara yardımcı olmaktadır. Bunlardan bir tanesi de para politikasıdır. Para politikalarının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak, istihdamı arttırmak ve ödemeler dengesini gerçekleştirmektir. Maliye politikasının temel amacı ise fiyat istikrarı (ekonomik istikrar), gelir dağılımında adalet, iktisadi büyüme ve kalkındır. Bunu yapabilmek için Merkez Bankasının kullandığı bazı araçlar ise başlıca şunlardır;

- Açık Piyasa İşlemleri
- Mevduat Zorunlu Karşılık Oranı
- Mevduat Faiz Oranı
- Asgari Ödeme Oranı
- İthalat Teminat Oranı

Açık piyasa işlemlerinin yetkisi, 1970 yılında yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Kanunu ile para arzını ve likiditeyi düzenlemek amacıyla TCMB'ye verilmiştir. TCMB bu düzenlemeyi repo, ters repo, doğrudan alım ve satım gibi işlemleri yaparak gerçekleştirir. TCMB'nin gerçekleştirmiş olduğu bütün işlemler, bilançosuna yansımakta ve kamuoyu tarafından incelenebilmektedir. Açık piyasa işlemlerinin, piyasa koşulları dikkate alınarak, kotasyon ya da ihale yöntemiyle gerçekleştirilmesi mümkün olup, işlemlerin hangi yöntemle gerçekleştirileceği Merkez Bankasınca belirlenmektedir (TCMB Bülten, 2012:26).

Mevduat zorunlu karşılık oranı, Merkez Bankası'nın 2010 yılının son çeyreğinden itibaren uygulamaya koyduğu bir başka para politikası aracıdır. Banka bünyesinde zorunlu olarak tutulması gereken bu oran merkez bankası tarafından iki haftada bir cuma günü hesaplanır. Böyle bir sistemin uygulanmasının sebebi olası bir kriz durumunda bankaların gerekli hamleleri yapabilecek kadar fona sahip olmalarını sağlamaktır (TCMB).

Ülke ekonomisi için TCMB tarafında uygulanan para ve maliye politikaları, tek başlarına bu istikrarı sağlamakta yine de yetersiz kalırlar. Amaçlanan ve planlanan hedeflerin başarılı bir şekilde ulaşılması ancak sağlam bir yapıya ve istikrara sahip olan bankacılık sisteminin varlığıyla mümkün olabilir (Gürtuna S.M, 2005).

1.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

Bankacılık sektörü, finansal sistemin istikrarı için çok önemli bir yere sahiptir. Ekonomide birçok temel rolü üstlenir; bu roller, ülke ekonomisinin sermaye akışına yardımcı olmak, sermayenin etkin dağılımını sağlamak veya ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmek gibi sıralanabilir. Bankalar, toplum ihtiyaçlarının birçoğu aracılığıyla, fatura ödemek, havale yapmak, para çekmek veya yatırmak gibi günlük yaşam ve faaliyetlerinin içine entegre edilmiştir. Bankacılık sektörünün temelinde bu işlevlerin hepsini sağlayabilmeyi sağlayan çok önemli bir şey yatmaktadır: güven. Bankacılık sektörünün istikrarı kamu güvenine bağlıdır. Olası kriz esnasında ya da bankaya yönelik olumsuz bir durum yaşandığında halk bankalara güvenmemeye başlayabilir. Bu durum bankanın faaliyetlerinde ve istikrarında büyük sorunlara yol açacaktır. Güçlü, istikrarlı ve sağlıklı bir bankacılık sektörü ülke için esastır. Çünkü banka istikrarsızlığı finansal krizlere yol açabilir ve ekonomi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir ki geçmişte bunların çokça yaşandığına şahit olunmuştur. Bankacılığın önemini maddeler halinde sıralayacak olursak:

- * Hem kişisel hem de ticari ihtiyaçlar için gerek olan finansman ihtiyacını sağlar,
- * ATM'ler, mobil bankacılık uygulamaları, kredi kartları ve mobil cüzdanlar gibi çeşitli kanallardan hızlıca erişilebilen fon ihtiyacını giderme işlevine sahiptirler,
- * İç ve dış ticaret işlemlerinde aracılık rolü üstlenirler.

Bankacılık sektörü sunmuş olduğu bu aracılık hizmeti nedeniyle diğer sektörlere göre risklere karşı daha duyarlıdır. Bankacılık sektöründe yaşanabilecek herhangi bir olumsuz gelişme tasarrufların yok olmasına ve beraberinde ekonomik, sosyal maliyetlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Bu sebepten ötürü bankacılık sistemi, ekonominin etkin işleyebilmesi ve istikrarlı büyüebilmesi için diğer sektörlere kıyasla çok özel bir yere sahiptir.

1.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DÜZENLENMESİ

Güvenli ve istikrarlı bir finansal sistem, ülke ekonomisi için kritik bir öneme sahiptir. Amaç sadece bireylerin birikimlerini korumak değil, aynı zamanda finansal sistemin bütünlüğünü sağlamaktır. 2008-2009 mali kriz sırasında, kısa bir süre için bankacılık sisteminin birçok işlevi sekteye uğramıştır. Bu kriz sebebiyle firmalar işlerini sürdürebilmek için gerekli olan finansman ihtiyacını sağlayamamış ve birer

birer iflaslarını duyurmuşlardır. Sadece kısa bir süreliğine çeklerin karşılıksız çıktığı, mevduat sahiplerinin hesaplarındaki paraya erişemediği veya banka kartlarının yapılan alışveriş sonrasında reddedildiği bir anı düşünmek, ödemeler/finansal sistemin başarısızlığının toplum için ne büyük etkiler yaratacağı konusunda çok önemli fikirler sunar. Banka düzenlemeleri ile bankaların aşırı riskten kaçınması ve ödeme güçlerinin korunması amaçlanmaktadır. Yapılmak istenen bu koruma, zorunlu karşılıklar, sermaye yeterlilikleri ve bankaların yapabileceği yatırım türlerine ilişkin kısıtlamalar şeklinde olabilir.

Banka sermayesi, bir bankanın varlıklarının değeri ile borçlarının değeri arasındaki farka denir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, bir bankanın net değeridir. Sağlıklı bir finansal piyasa için kesinlikle bir bankanın pozitif net değerde sermayeye sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde olası bir kriz döneminde bilançosunda bulundurduğu borçlarını ödeyemez ve iflasın eşiğine gelebilir. Bu sebepten ötürü düzenleyici ve denetleyici kurumlar bu tür durumların önüne geçmek için, bankaların mevduat sahiplerini ve diğer alacaklılarını korumak için genellikle varlıklarının yüzdesi olarak ifade edilen minimum bir net değer tutmasını isterler.

Yukarıda da belirtildiği üzere bankacılık sisteminin bu denli riskle açık olması durumu, beraberinde bu sektörün düzenlenmesini ve kontrol edilmesini de getirmektedir. Yapılacak düzenleme ile başta ülke ekonomisi, yatırımcı ve banka olmak üzere tarafların korunması esas alınmıştır. Günümüz bankacılık sisteminin temel amacı, sermaye yeterliliği temel alıp, risk düzeyini kontrol altında tutmaktır. Bu esasa göre bankaların almış olacakları risklere karşı belli oranda sermaye bulundurması zorunluluğu getirilmiştir.

Bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi için kurulmuş kurumlarından en bilinenleri ise Rekabet Kurumu, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK) ve Sermaye Piyasası Kurulu'dur (SPK). Merkez Bankası her ne kadar ana odak noktası para politikasını düzenleme gibi faaliyetler olsa da denetleyici ve düzenleyici rol üstlendiği durumlar da mevcuttur. Bu sebepten ötürü Merkez Bankası da bu düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile aşağıda açıklanmıştır.

1.4.1. Merkez Bankası

Merkez bankası, bir ulus için para ve kredi üretimi ve dağıtımını üzerinde ayrıcalıklı kontrol yetiklerine sahip finans kuruluşudur. Modern ekonomilerde, merkez bankası genellikle para politikasının oluşturulmasından ve üye bankaların düzenlenmesinden sorumludur. Merkez bankaları doğası gereği piyasa temelli olmayan rekabet karşıtı kurumlardır. Bazı merkez bankaları kamulaştırılsa da aslında merkez bankaları devlet kurumu değildir ve bu nedenle genellikle siyasi olarak bağımsız olarak lanse edilmektedirler. Bunun en önemli sebebi ise hükümete gelmiş olan kişilerin kendi parti çıkarları doğrultusunda yapmış olduğu harcamaları merkez bankasından finanse edilmesinin önüne geçmektedir. Merkez bankaları yasal olarak hükümete ait olmasa dahi, imtiyazları kanunla kurulmakta ve korunmaktadır. Bir merkez bankasını diğer bankalardan ayıran en önemli özelliği ise, banknot ve nakit basma ayrıcalığı veren yasal tekel statüsüdür (TCMB Bülten, 2019).

Merkez bankaları kuruluş amaçları aslında finansal krize karşı bir siper oluşturmak ve ülke ekonomisini finansal sektörden kaynaklanabilecek krizlere karşı korumaktır. Bir ülkenin para politikasını kontrol eden kurum olarak addedilen merkez bankaları, ekonominin büyümesini istedikleri gibi şekillendirerek hem hızlandırma hem de yavaşlatma yeteneğine sahiptirler. Bunun başlıca nedeni, merkez bankalarının, maliyeti ulusal faiz oranları tarafından belirlenen, ticari bankaların kredi vermek için çekebilecekleri bir nakit rezervine sahip olmalarıdır. Merkez bankaları birçok senaryo için elinde kullanabileceği birçok koza sahiptirler. Örneğin enflasyonun arttığı bir durumda merkez bankaları sözleşmeli para politikası denen yöntemi kullanabilmektedirler. Bu yöntemde merkez bankası faiz oranlarını yükseltir bu da bireyin bankalardan kredi çekmesini daha pahalı hale getirir. Merkez bankası para üretimini durdurabilir veya ticari bankaları hazine bonusu veya döviz gibi finansal araçları satın almaya zorlayabilir, bu da bir ekonomideki para arzını azaltır. (TCMB Bülten, 2019).

Öte yandan, merkez bankası eğer ki ekonomi çöküşe doğru ilerliyorsa genişletici para politikasını uygulayabilir. Bu durumda merkez bankası faiz oranlarını düşürür ve ticari bankalar fonlara daha ucuz erişim sağlar. Bu olaylar neticesinde bireylerin ve işletmelerin daha fazla borçlanmalarına olanak sağlanır. Böylelikle paranın sirkülasyonunun artmasına, istihdamın büyümesine ve ülke ekonomisinin yavaş yavaş büyümesine olanak sağlanır.

Fiyat istikrarını sağlamak asılca görevi olan merkez bankası, bu hedefe ulaşabilmek için uygulayacağı para politikasını ve bu politika araçlarını bizzat kendisi belirlemektedir. Anonim şirket statüsünde olan merkez bankası, piyasadaki bankalara kredi veren son kurum görevini de yürütmektedir (Bakdur, 2003).

Merkez Bankasının temel özelliklerini kısaca sıralayacak olursak;

- Açık piyasa işlemlerini yürütürler,
- Ülkenin sahip olduğu altın ve döviz rezervlerini yönetirler,
- Bankaların ve diğer mali kuruluşlarının yükümlülükleri ile ilgili her türlü usul ve esasları belirlerler,
- Para ve döviz piyasaları için finansal sistemde uygulanabilir düzenleyici tedbirler alırlar,
- Türk lirası hacim ve tedavülünü düzenlerler ve ödemeler için kullanılacak olan yöntem ve araçları belirlerler.

1.4.2. Rekabet Kurumu

Türkiye Rekabet Kurumu 7 Aralık 1994 tarihinde kurulmuştur. 1997 yılından bu yana etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamında mal ve/veya hizmet piyasalarının oluşmasını ve gelişmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Pazar lideri firmaların bu hâkim durumu kötüye kullanmasını önlemek için, gerekli düzenleme ve denetimlerin uygulanmasına olanak sağlar. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un ("Rekabet Kanunu") uygulanmasını sağlar ve uygular. Rekabet Hukuku ile kendisine verilen görev/fonksiyonları da yerine getirir. Kurumun temel görevi, mal ve/veya hizmet piyasalarında rekabet sürecine yönelik tehditleri/riskleri önlemektir. Kaynakların adil dağılımını sağlamak ve rekabet sürecini koruyarak toplumsal refahı artırmak Kurumun misyonunun temelini oluşturmaktadır. (Rekabet Kurumu, 2021).

Rekabet Kurumunun temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yasaklanan faaliyetler ve hukuki işlemler hakkında inceleme, araştırma ve soruşturma yapmak,
- Kanunda düzenlenen hükümlerin ihlali tespit edilirse, bu ihalelerin sonlandırılması için gerekli tedbirleri almak ve idare para cezası uygulamak,
- Diğer ülkelerin mevzuat ve tedbirlerini takip edip, rekabeti sınırlayıcı anlaşma ve kararları izlemek,

- Rekabet Kurumu, bu misyonlarını gerçekleştirmek için, piyasada rekabeti bozan veya engelleyen şirketler/ticaret birlikleri ve ihlalin oluşmasında önemli rol oynayan yöneticileri/çalışanları cezalandırılabilirler,
- Belirli eşikleri aşan birleşme, devralma ve ortak girişimleri gözden geçirerek pazarda tekelleşmeyi önlemeye yönelik çalışmalar yapabilir,
- Rekabet kurallarını ihlal eden ancak ekonomiye ve tüketiciye fayda sağlayan anlaşmalara muafiyet tanıyabilir ve ikincil düzenlemeler hazırlayabilir,
- Kamu şirketlerinin özelleştirmeler yoluyla özel sektöre devrini önceden inceleyebilir,
- Piyasalarda rekabeti olumsuz yönde etkileyecek veya kısıtlayacak çeşitli düzenleyici işlemler hakkında görüş bildirerek piyasalarda sürdürülebilir (Rekabet Kurumu, 2021).

1.4.3. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu

Uluslararası finansal kurumlar, krizlerin önlenmesi ve meydana gelen krizlerle karşı sağlam bir yapı oluşturmak amacıyla farklı standartlar üreterek, dünya genelindeki ülkelerin tamamının bu standartları benimsemelerini talep etmektedirler. Dünya Bankası, Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, IMF gibi kuruluşların önerileri göz önüne alındığında; ülkelerin ortaya çıkan krizlerin yayılarak ilerlemesinin önüne geçebilmek adına, istikrarlı makro iktisat yöntemlerini kabul etmelerine, finansal yapılarını sağlam şekilde gözetlemelerine ve denetlemelerine ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedirler (Kızılkaya, 2019).

Türkiye de bankacılık faaliyetlerini uluslararası seviyeye çıkarmak adına 23 Haziran 1999'da "4389 sayılı Bankalar Yasası" yürürlüğe sokmuştur (TBB, 1999:4389). Söz konusu kanunla; 1999 yılında BDDK kurulmuştur ve 2000 yılının Ağustos ayında aktif faaliyetlerine başlamıştır. Yasanın temel amacı, tasarruf yapmak isteyenlerin kazançlarını ve faydalarını meydana gelebilecek olumsuz bir durumda karşılaşılabilecek hasarlar karşısında korunmasını sağlamak, finansal piyasalarda inanç ve stabilizasyonu sağlayabilmek ve iktisadi kalkınmanın gereksinimlerini de göz önüne alarak kredi yapısının aktif biçimde işlemlerini kontrol altında tutmak için banka kurulması, yönetilmesi, işleyişi, devredilmesi, başka bir banka ile birleşmesi, tasfiye edilmesi ve denetimiyle ilgili kuralları tanzim etmektir (Kızılkaya, 2019).

BDDK'nın temel yetki ve sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir (BDDK, 2016).

- Bankacılık sektörü ile ilgili yasalarda belirtilen bütün maddelerin faaliyetlerini yerine getirmek,
- Bankacılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için denetleme, veri paylaşma ve diğer konularda hem ülke içi hem de ülke dışı kurumlar ile işbirliği yapmak,
- Tasarruf sahiplerinin çıkarlarını, bankacılık sektörünün sorunsuz bir şekilde faaliyetlerini uygulamasını engelleyebilecek ve ekonomiye büyük zararlar getirebilecek durumların önüne geçmek,
- Mali kaynak sağlayan firmaların, kurulmasını, birleşmesini, devredilmesini, tasfiye edilmesini yerine getirmek,
- Mali sisteminin gelişmesine katkı sağlayabilmek için modeller geliştirmek,
- Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren firmaları mevzuatta belirtilen durumların işleyişini sağlamak için denetlemek.

1.4.4. Sermaye Piyasası Kurulu

1981 yılında çıkarılan 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak ve sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulmuştur (Resmi Gazete, 1981:17416).

Kurulun temel amaçları:

- Sermaye piyasalarının ve kurumlarının işleyiş kurallarını belirlemek,
- Piyasaların hukuka uygun ve etkin bir şekilde işleyişini sağlamak,
- Sermaye piyasasına yatırımda bulunan tasarruf sahiplerinin haklarını korumak,
- Piyasadan fon kullanan şirketlerin kurallara uygun olarak yararlanmalarını sağlamak.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET

2.1. REKABET KAVRAMI

Rekabet kavramı, serbest piyasa mekanizması altında faaliyet gösteren en az iki şirketin, karı artırmak ve en büyük pazar payını elde etmek için fiyatları veya fiyatlar dışında çeşitli araçları kullanmak amacıyla düzenlediği bir yarışır. Rekabetin olmadığı veya eksik rekabetin olduğu bir pazarda, tüketicilerin ve bir bütün olarak toplumun refahını olumsuz etkileyecek sonuçlar olacaktır. Bu nedenle toplum, rekabet ortamını kalıcı hale getirebilecek düzenlemeleri formüle etme eğilimindedir (Largo, 2001: 51).

Rekabet kendi içinde fiyat rekabeti ve fiyat dışı rekabet olmak suretiyle ikiye ayrılır. Fiyat rekabeti; parasal ücretler, verimlilik ve döviz kurlarındaki dalgalanmaların fiyatlara yansımaları sonucu üretilen malda değişiklik olmamasına karşın, firmaların birbirlerine karşı uyguladıkları fiyat politikaları sonucunda oluşur. Fiyat dışı rekabet ise firmanın pazar payını korumak ya da artırmak amacıyla malın fiyatını değiştirmeden reklam, mal farklılaştırması gibi uyguladığı satış arttırıcı politikalar neticesinde oluşur. Maliyetlerini verimlilik artışı ya da ucuz işgücü ile düşürebilen firmalar, piyasadaki firmalardan daha düşük fiyatlarda ürün satabilmekte ve rekabet gücü kazanabilmektedir (Timurçin, 2010).

Ülke kaynaklarının en verimli şekilde kullanıldığı zaman toplumsal refahın en üst düzeye çıkacağı kabul edilmektedir. Rekabet, piyasa ekonomisinin vazgeçilmez koşullarından biridir. Piyasa ekonomisi, piyasa katılımcılarının piyasa dinamiklerine dayalı olarak özgürce karar verebildikleri bir düzendir. Bu düzen, karar vermekte özgür, fiyat politikalarını belirleyen ve alıcılarını özgürce seçen şirketlerin varlığını içerir. Buna özgürce karar verebilen, fiyat politikalarını belirleyebilen ve bu sırayla alıcılarını özgürce seçebilen şirketlerin varlığı da dahildir. Bu durum da piyasada rekabeti mümkün kılmaktadır. Böyle bir düzene sahip olmayan bir piyasada rekabetten bahsetmek güçtür. (Timurçin, 2010).

Küreselleşmenin bir yansıması olarak rekabet her alanda önem kazanmaktadır. Bu durum sadece şirketlerle sınırlı değildir. Kriterler temelinde, özellikle ülkeler için özel kriterlerin hazırlandığı rekabet gücü endekslerinin en üst sıralarında yer alma çabaları, uygulanan kamu politikaları üzerindeki etkisini hızla ortaya koymaktadır. Bu durumda çok boyutlu bir kavram olan rekabet kavramı, içeriği ile kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır (Zengin ve Sağır, 2019).

2.1.1. Rekabetin Ekonomik Büyüme ve Refah ile İlişkisi

Ekonomik büyüme, finansal kurumların tasarrufları toplayarak bunları kredi olarak işletmelere aktarma dönüşümünden etkilenir. Ekonomik büyümede bankacılık sektörü bu anlamda önemli bir yer edinmektedir. Minimum maliyetle yapılan bu işlem sosyal refahın yerine getirilmesi ve artması için önemlidir. Rekabet ortamının sağlanamadığı bir piyasada tüketici kendini korunmuş hissetmez ve sahip olduğu mevduatları güvensiz bulunduğu bir piyasaya sunmakta çekingenlik gösterir. Bu durum işletmeleri fazladan kaynak maliyetlerine katlanmasına, beraberinde ellerinde mevduat bulunan tasarruf sahiplerinin bankalardan uzaklaşmasına ve fonların üretime aktarılmayan, dönüşmeyen alanlarda kullanılmasına sebebiyet verecektir. Rekabetin olduğu tam tersi bir durumda ise mevduat sahipleri, ellerindeki fonu üretime dönüştürmekte ve işletmelerin krediye olan taleplerini yükseltmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında ise rekabet ve büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Edward, 2000).

2.1.2. Rekabet Hukuku

Serbest piyasa ekonomisinde kamu otoritesinin ekonomik sistemden tamamen çekilmesi piyasanın kartelleşmesine ve tekelleşmesine yol açacaktır. Rekabet hukukunun temel amacı, rekabeti koruyarak, teşvik ederek ve kısıtlayıcı davranışları cezalandırarak ekonomik verimliliği artırmaktır. Rekabet Hukuku diğer adıyla “Sherman Yasası”, veren senatörün adıyla ilk kez 1890 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. Senatörün bir tepki olarak yasa önerisinde bulunmasının sebebi şirketler arası birleşme, devir alımlarıyla büyük şirketlerin oluşması ve bu şirketlerin büyüklüklerinden yararlanarak ekonomik ve siyasi tehdit olmalarının önüne geçmektir.

Ülkemizde bu yasa 1994 yılında 4054 nolu “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un” kabulü ile uygulanmaya başlamıştır (Ergül, 2014).

2.2. REKABETİN BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ ÖNEMİ

Bankacılık sektörü, sıkı düzenlemelere, denetime ve kamu müdahalesine açık hale getiren özel işlevleri nedeniyle diğer sektörlerden tamamen farklıdır. Bankacılık sektöründeki sağlam rekabet, tüketicilerin ve benzer şekilde şirketlerin refahına katkıda bulunduğu için büyük öneme sahiptir. Rekabet, yenilikçi davranışı teşvik eder, bankaları verimliliklerini artırmaya zorlar. Böylece hane halklarının ve firmaların

finansal hizmetlere ve dış finansmana erişimini teşvik eder, ekonomik büyümeyi artırır (Bikker, 2007).

Dünya ekonomisinin küreselleşmesi, iletişim ve bilgi teknolojisinin hızla gelişmesinin getirdiği kolaylıklar, bankaların gelişmesi için yeni dinamikler ve rekabet koşulları getirmiştir. İleri teknolojinin ve küresel ekonominin etkisi, banka kuruluşlarının küresel ölçekte köklü değişikliklere yol açmasına sebebiyet vermiştir. Finansal sistemin etkinliğe yönelik politik yaklaşımlar rekabete dayalı ve piyasa güçlerinin çalışması konularına önem vermektedir. Diğer sektörler gibi, finans sektöründeki rekabetin derecesi de finansal hizmet üretiminin etkinliği ve finansal ürünlerin kalitesi açısından önemlidir. Rekabet modeli, departman yapısının halka hizmet sunma performansını etkilemesi olarak değerlendirilir ve çok sayıda rakibi olan bir pazarın diğer yapısal özelliklere sahip bir pazardan daha fazla tercih edildiğini gösterir. Finansal hizmetler için serbest bir piyasa kurup işletmek ve finans sektöründe rekabetin önündeki engelleri kaldırmak için adım atılan politik yaklaşımların arkasındaki anlayış budur (Yağcılar, 2010).

Rekabetteki değişiklikler sadece paranın karşılığını veren değişiklikleri gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda bankacılık sektörünün yenilikçiliğini ve değişen koşullara ve müşteri ihtiyaçlarına uyum sağlama yeteneğini de vurgular. Bu bağlamda, bir işletmenin rekabet gücü, küresel rekabete dayanabilen ve teknolojik yetenekler elde edebilen mal ve hizmetleri üretme kapasitesini ifade eder. Bir bankanın rekabet edebilmesi, verimli kalabilmesi için iş kolunun da rekabetçi ve yenilikçi olması gerekir. Rekabet gücü ne kadar yüksekse, departmanın yenilik yapma isteği de o kadar artar ve işletmeler arasındaki iş birliğinin uyarılana bilinirliği ve rekabet gücü o kadar etkin olur (Ergül, 2014).

Bankacılık sektöründe rekabetin önemli bir yere sahip olmasının nedeni, bankaların birbirleriyle rekabet ettiği bir piyasada, müşterilere hizmet sunmak için kıyasıya bir rekabet içinde olmasıdır. Bu da bankacılık sisteminin daha etkin ve verimli hale gelmesine katkı sağlayacaktır ve istikrarın artmasına fayda sağlayacaktır. Bankacılık sektörünün istikrarı çok önemlidir çünkü herhangi bir istikrarsızlık, bankalar arası ilişkileri bozarak adeta bir virüs gibi bulaşma yoluyla tüm ekonomiye yayılabilir ve nihayetinde durgunluğa yol açabilir (Allen ve Gale, 2000). 1970'lerden sonra gelişmiş piyasalardaki liberalleşme ve deregülasyon süreci, bankaların odağını mevduat toplamak ve kredi sağlamaktan varlık yönetimi, öz sermaye ve borç ihraçları,

menkul kıymetleştirme ve sigorta gibi çok çeşitli faaliyetler yürütmeye dönüştürmüştür (Vives, 2016).

Bankacılık sektöründe rekabet ortamı 1930'lardan 1970'lere kadar sınırlı bir şekilde seyretmiştir. 1970'lerden sonra, serbestleşme ve deregülasyon süreci, bankacılık sektöründe rekabetin artmasına neden olmuştur. Bankacılık sektörünün yakın tarihi iki ayrı döneme ayrılabilir (Vives, 2010), ilki 1940'lardan 1970'lere kadar sınırlı rekabetin olduğu sıkı bir şekilde düzenlenmiş, müdahaleci ve istikrarlı bir dönem. İkincisi 2007-2009 mali kriziyle sonuçlanan bir liberalleşme, kuralsızlaştırma ve daha büyük istikrarsızlık dönemi

2.3. REKABET PİYASASI ÇEŞİTLERİ

Pazar katılımcıları ve satıcı sayısına göre, pazar katılımcıları ve satıcılar dört ayrı kategoriye ayrılır. Bunlar monopol, oligopol, Monopolcü rekabet ve tam rekabet piyasalarıdır. Dört piyasa türünün temel özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1. Tam Rekabet Piyasası

Tam rekabet piyasası bir pazarda hiçbir satıcının sattığı ürünün fiyatını etkileme gücüne sahip olmadığı piyasadır. Herhangi bir piyasanın tam rekabet kapsamında bulunabilmesi için çok sıkı koşullar vardır ve bu nedenle gerçek dünyada tam rekabet piyasasına sahip bir ülke bulmak oldukça zordur. Tam rekabet piyasasını oluşturan temel özellikler şunlardır;

- Birçok alıcı ve satıcı mevcuttur,
- Satıcılar genellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır,
- Bir satıcı tarafından üretilen çıktı düzeyi veya bir alıcı tarafından yapılan alımlar, ekonomideki toplam çıktı veya toplam satın alma ile karşılaştırıldığında çok daha düşük yere sahiptir. Bu nedenle, tam rekabet koşullarında satıcılar ve alıcılar piyasa fiyatını etkileyemezler. Sonuç olarak, alıcıların veya satıcıların herhangi bir faaliyetinden bağımsız olarak piyasa fiyatı değişmeden kalır ve alıcılar ve satıcılar piyasa fiyatını takip etmek zorundadırlar,
- Piyasada benzer ürünler satılmaktadır, tüm kuruluşlar aynı kalite ve özelliklere sahip özdeş ürünler üretirler. Bu nedenle, bir alıcı, ürünü pazardaki herhangi bir satıcıdan satın almakta özgürdür. Sonuç olarak, satıcıların aynı ürün için aynı fiyatı tutmaları gerekmektedir,

- Pazara giriş ve çıkış engelleri ise zayıftır, tam rekabet altında, kuruluşların giriş veya çıkışlarında yasal, sosyal veya teknolojik engelleri yoktur.
- Ayrıca piyasa katılımcıları tüm bilgilere sahiptirler. Böyle bir durumda, satıcılar ve alıcılar bir ürünün mevcut piyasa fiyatından tamamen haberdarlardır (Ceylan,2014).

2.3.2. Monopolcü Rekabet Piyasası

Monopolcü rekabet terimi Harvard Üniversitesi'nden Prof. Edward H. Chamberlin tarafından 1933 yılında Monopolistik Rekabet Teorisi adlı kitabında verilmiştir (Chamberlin, 1933). Bu piyasa türü tam rekabet piyasasının aksine gerçek dünyada meydana gelen daha gerçekçi bir piyasadır. Monopolcü Rekabet terimi, Monopol ve Tam Rekabetin birleşimini ve çok sayıda alıcı ve ürün satıcısının bulunduğu bir piyasa durumunu ifade eder. Monopolcü rekabet piyasasını oluşturan temel özellikler şunlardır;

- Piyasaya farklılaştırılmış ürünler sunulmaktadır bu durum Monopolcü rekabetin karakteristik özelliğini oluşturur,
- Satıcıların ürünleri marka, şekil, renk, stil, ticari marka, dayanıklılık ve kalite gibi birçok açıdan farklıdır. Bu nedenle, alıcılar mevcut ürünler arasında birden fazla şekilde kolayca ayırım yapabilirler,
- Tam rekabet piyasasında olduğu gibi birçok büyük ve küçük alıcı ve satıcı vardır,
- Giriş engelleri zayıf ve rekabet yoğundur.

Tamamen rekabetçi bir pazara kıyasla, Monopolcü rekabet piyasasının farkı, bazı firmaların ürünlerini pazardaki diğer ürünlerden farklı bir şekilde sergileyerek belirli bir alıcı grubu oluşturmalarıdır. Bu durumda artık tüketiciler bir ürünü diğerine tercih etme tercihine sahiptirler (CFI, 2021).

2.3.3. Oligopol Piyasa

Oligopol terimi, Yunancada az ve kontrol anlamına gelen “oligoi ve poli” kelimelerinden türetilmiştir. Oligopol, homojen veya farklılaştırılmış ürünlerle uğraşan az sayıda satıcının bulunduğu bir piyasa biçimini ifade eder. Oligopolde piyasada sadece birkaç firma vardır. Oligopol piyasasının oluşturan temel özellikler şunlardır;

- Satıcılar birbirlerinin fiyatlarını etkilemektedirler,

- Firmalar homojen ve farklılaştırılmış birçok benzer ürünler satmaktadırlar ve piyasa bu firmaların kontrolündedir. Oligopolde, kuruluşlar ya homojen ürünler (tam rekabete benzer) ya da farklılaştırılmış ürünler (tekel durumunda olduğu gibi) üretirler. Kuruluşlar çimento, asfalt, beton ve tuğla gibi homojen ürünler üretiyorsa, endüstrinin saf veya mükemmel oligopol olduğu söylenir. Öte yandan, otomobil gibi farklılaştırılmış ürünler söz konusu olduğunda, endüstri, farklılaştırılmış veya kusurlu oligopol olarak bilinir,
- Yeni firmaların pazara girmesi oldukça zordur. Oligopolistik pazarda, çeşitli yasal, sosyal ve teknolojik engeller nedeniyle yeni organizasyonlar pazara kolayca girememektedir. Böyle bir durumda, mevcut kuruluşlar pazar üzerinde tam bir kontrole sahiptir,
- Piyasada şirketler arasında karşılıklı bağımlılık söz konusudur. Karşılıklı bağımlılık, kuruluşların birbirlerinin kararlarından etkilendiğini ima eder. Bu kararlar, kuruluşların fiyatlandırma ve çıktı kararlarını içerir,
- Bir şirketin fiyata müdahalesi, diğer şirketlerin aynı yönde hareket etmesini gerektirir ve şirketler bağımsız hareket edemez. Bu karşılıklı bağımlılık, oligopolü piyasa yapılarının geri kalanından ayırır. (Ceylan,2014).

2.3.4. Monopol Piyasa

Monopol (tekel) terimi, tek bir satıcı anlamına gelen Yunanca “Monopolian” kelimesinden türetilmiştir. Monopol piyasa, tüm pazar üzerinde kontrol sahibi olan tek bir üretici veya satıcının bulunduğu bir piyasa yapısını ifade eder. Satıcı, ikame edilmesi güç bir hak, kaynak veya mal/hizmet satıyor olabilir bu piyasada. Monopol piyasasını oluşturan temel özellikler şunlardır;

- Ürünlerin tek satıcısı veya üreticisi vardır. Bu durum pazardaki ürünlerin arzı üzerinde satıcının tam kontrolüne yol açmaktadır,
- Satıcı ürünlerin fiyatına karar verme gücüne sahiptir,
- Alıcı açısından ürünün ikamesi yoktur,
- Yeni kuruluşların girişini kısıtlayan bir dizi giriş engeli vardır. Bu engeller münhasır kaynak mülkiyeti, telif hakları, yüksek ilk yatırım ve hükümet tarafından yapılan diğer kısıtlamaları vs. içermektedir.
- Piyasada bilgi kısıtlaması mevcuttur. Bilgi kuruluş ve kuruluş içinde çalışan kişilerle sınırlıdır ve bu bilgiler başkalarına açık değildir. Sadece telif hakları ve patentler şeklinde aktarılabilir.

Tekeller son derece istenmeyen bir durumdur. Burada tüketici tüm gücünü kaybeder ve piyasa güçleri önemsiz hale gelir. Bununla birlikte, gerçekte saf bir tekel çok nadirdir. (CFI, 2021).

2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET YAKLAŞIMLARI

Bankacılık sektöründe rekabet yaklaşımları yapısalıcı olan ve olmayan yaklaşımlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yapısalıcı yaklaşımlar, Yapı-Davranış-Performans Paradigması, İş Birliği Hipotezi, Etkin Yapı Hipotezi, Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'dir. Yapısalıcı olmayan yaklaşım ise Lerner Endeksi ve Panzar Rosse modelidir. Bu yaklaşımlar aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.4.1. Yapı-Davranış-Performans Paradigması

Yapı-Davranış-Performans Modeli (SCP), ekonomik veya piyasa yapısı, davranışı ve performansı arasındaki bağlantıyı açıklar. Organizasyon yapısı (çevre), örgütsel davranış ve performans (başarı) arasındaki ilişkiyi inceler ve tanımlar. Bu yaklaşıma göre, bir endüstrinin performansı pazarın yapısına bağlı olarak pazardaki alıcı ve satıcıların davranışlarına; pazar yapısı ise teknoloji, talep gibi temel koşullara bağlıdır. Dolayısıyla, yapı; davranış ve performansın tahmin edicisi olarak kullanılmaktadır. Pazarın yapısı (tam rekabet, monopol, Monopolcü rekabet, oligopol gibi) genellikle yoğunlaşma oranları ile tanımlanırken, performans pazar gücü ölçütleri olan getiri (rate of return), fiyat maliyet farkı ile ölçülmektedir. Davranış ise, teşebbüslerin ilgili pazar yapısında rekabetçi ya da koordinasyon doğurucu karar almalarını ifade etmektedir. Fiyat, Ar-Ge, reklâm, üretim, teknoloji seçimi, yıkıcı fiyat uygulamaları, birleşme gibi kararlar teşebbüs davranışlarına örnek verilebilir. (Altunöz, 2013).

2.4.2. İş birliği Hipotezi

Bain' in (1951) "danışma hipotezine" göre, piyasa yoğunlaşması ile karlılık arasında doğrusal bir ilişki vardır, dolayısıyla yoğunlaşma ile piyasa performansı (rekabet yapısı) arasındaki ilişki ters orantılıdır. Bu hipoteze göre, daha yüksek yoğunlaşma, zımni anlaşmaların maliyetini düşürür ve bu daha yüksek kredi fiyatlarına yol açar. Mevduata ödenen faizlerin de düşeceğine ve ücretlerin artacağını öngörür. Rakipler, kendi stratejilerini geliştirmek için birbirlerinin davranışlarını veri olarak kullanırlar. (Kraft,2006).

2.4.3. Etkin Yapı Hipotezi

Etkin Yapı Hipotezi, yoğunlaşma ile karlılık arasındaki ilişkiyi kabul etmesine rağmen, yoğunlaşmanın sadece firmalar arasındaki tesadüfi anlaşmaları içermediğini ve bunun rekabetçi bir ortamda gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, piyasa yoğunlaşması ile karlılık arasında pozitif bir ilişki olmasına rağmen bu ilişki nedensel olmadığına değinir (Demsetz 1973).

2.4.5. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)

HHI endeksi piyasa yoğunlaşması analizinde en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. HHI, piyasadaki tüm firmaların piyasa paylarının (yüzdeler cinsinden) kareleri toplamıdır. Matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (David ve Garces, 2010:288).

$$HHI = \sum_{i=1}^n (S_i)^2$$

S_i = n sayıda firmadan oluşan grup içindeki firmaların piyasa paylarıdır.

HHI'ya göre tam rekabet ortamını gösteren durum, herhangi bir sektörün HHI değerinin 1000'in altında olmasını gerektirir. Değerin 1000'in altında olduğu bir piyasaya “yoğunlaşmamış piyasalar” denilmektedir. 1000 ile 1800 arasındaki HHI değerleri, sektörün “ideal” bir rekabet ortamında olduğunu göstermektedir ve bu piyasalara “düşük yoğunlaşmış piyasalar” denilmektedir. Son olarak HHI değeri 1800'ün üzerine çıktığında piyasa bir oligopol olarak kabul edilebilir ve bu piyasalara “çok yüksek yoğunlaşmış piyasalar” denilmektedir. Piyasada çok sayıda katılımcı varsa ve pazar payları eşitse HHI sıfıra yakınsamış olur. Bu tür piyasaya Atomistik Pazar/Atomistik Piyasa denir. Eğer ki piyasada tek firma varsa 10.000 (veya 1) değerini alır (Altunöz, 2013).

2.5. YAPISALCI OLMAYAN REKABET YAKLAŞIMLARI

Yapısal yaklaşımlar, potansiyel rekabetin derecesine bağlı olduğundan, yoğunlaşmış pazarların rekabetçi olmadığını varsayar. Yapısal olmayan yaklaşımların belki de en önemli avantajı, bir neden-sonuç ilişkisi varsaymamalarıdır (Casu, Girardone, 2006).

2.5.1. Lerner Endeksi

Lerner Endeksi 1934 yılında Amerikalı ekonomist Abba Lerner tarafından geliştirilmiştir (Rekabet Kurumu, 2021). Günümüzde yapılan ve içeriği rekabet olan araştırmaların çoğunluğunda Lerner endeksi rekabet gücünü ölçmek için en yaygın olarak kullanılan araçlardan bir tanesidir.

Lerner endeki ekonomik araştırmalar ve analizleri için kullanılmaktadır. Bir şirketin mevcut piyasadaki gücünü ölçmeyi sağlar ve 0 ile 1 arasında bir değerden oluşur. Piyasa gücü değeri yüksek olan şirketler genellikle bir toplumun rekabet doğasına tehdit oluşturabilecek bir tekel olarak tanımlanabilir. Lerner Endeksine göre, endeks değeri 1 olan şirket, pazarı kontrol eden saf bir tekel olarak tanımlanır.

Lerner' in hipotezi, piyasa yapısının nispi kâr ile açıklanabileceğine işaret eder. Oligopol rekabet modeli, nispi kar [(fiyat-marjinal maliyet) / fiyat] ile piyasa yapısı ve rekabet koşulları arasındaki denge ilişkisini tanımlar. Ayrıca sosyal refah kaybının bir göstergesi olarak nispi marjı örnek gösterir (Maudos, Nagore: 2005).

“L” simgesi ile ifade edilen Lerner Endeksinin formülü aşağıdaki gibidir:

$$L = \frac{P - MC}{P} = \frac{-1}{e}$$

P: Fiyat

MC: Marjinal Maliyet

e: Talep Esnekliği

Tam rekabette, L sifıra eşittir ve talebin esnekliğinin tersidir. Ayrıca L, fiyat ile marjinal maliyet arasındaki farkın olası bir onarım maliyeti olup olmadığını belirlemek için kullanılan statik bir ölçüdür. Lerner Endeksi, talep eğrisinin eğimiyle tekel gücünü tanımlar. Denge karlarını maksimize eden bir firma için, marjinal gelir marjinal maliyete eşittir. Lerner Endeksi'nin negatif tersini alarak, firmanın ürünü için talep esnekliği bulunabilmektedir. Talep esnekliği -1 ile 0 arasında değişmektedir. Tüketicilerin ürünü satın almayı bırakma ihtimalini ya da fiyat yükselirse bir ikame bulma ihtimalinin ne kadar olduğunu ölçmektedir (Rekabet Kurumu, 2021).

2.5.2. Panzar Rosse Modeli

Panzar-Rosse modeli John C. Panzar ve James N. Rosse (1987) tarafından, banka ve departman düzeyinde karı maksimize ederek denge çıktı seviyesini ve denge banka sayısını belirleyen genel bir bankacılık piyasa modelinden türetilmiştir. Pazar yapısının doğasını (tekelleşme, oligopol, tekelleşen rekabet veya tam rekabet) tanımlamak için Panzar-Rosse modeli, H istatistiği adı verilen bir ölçü kullanır. Panzar ve Rosse, toplam faiz gelirinin esnekliği ve banka girdi fiyatlarındaki değişimlerin toplamı aracılığıyla bankaların rekabet davranışları hakkında sonuçlar çıkarabilirler (Maudos ve Nagore 2005).

İlk olarak, her işletme için basitleştirilmiş gelir fonksiyonunu tahmin edilir ve faktör fiyatlarına göre esneklikleri hesaplanarak elde edilen değer toplanır. Bu işlemle elde edilen değer H harfi ile temsil edilir ve pazar rekabetinin seviyesinin bir ölçüsünü verir. Gelir denkleminin basitleştirilmiş biçiminden tahmin edilen farklı H değerleri, farklı piyasa yapılarını temsil eder ve kurumsal rekabet davranışının bir ölçüsünü verir. Bu yöntemle göre, Söz konusu model, denge çıktısını ve denge firma sayısını belirler (Panzar, Rosse, 1987).

Panzar ve Rosse (1987) modelinde tahmin edilen basitleştirilmiş gelir biçimi aşağıdaki gibidir (Vesala, 1995);

$$\ln R = j_0 + \sum_{k=1}^m h_k \ln W_{ki} + j_1 \ln A_i + j_2 \ln K_i \quad i = 1, \dots, n$$

Yukarıdaki denklemde, R, işletmenin veya endüstrinin geliri, W girdi fiyatı vektörü, A talebi etkileyen değişkenlerin vektörü ve K, kapasiteyi temsil eden diğer değişkenlerin vektörüdür. Bankacılık sektörünün aracılık yöntemine göre sektörün üç girdisi vardır. Bunlar işgücü, sabit sermaye ve sermaye maliyetleridir. Bu açıdan bakıldığında, bankacılık araştırmalarında tahmin edilen faktör fiyatlarından elde edilen toplam gelir esnekliği değeri bize Panzar-Rosse H istatistiğinin değerini sağlayacaktır. Sonuç olarak çıkan denklemde H istatistiği ise şu şekli alacaktır;

$$H = \sum_{k=1}^m \frac{\partial R_i^*}{\partial W_{ki}} \frac{W_{ki}}{R_i^*}$$

H istatistiği, işletmeler tarafından kullanılan faktör fiyatının %1 artışında denge gelir miktarındaki yüzde değişimi temsil eder. Diğer bir deyişle, bu modelde piyasa yapısı, faktör fiyat değişimlerinin gelir üzerindeki etkisiyle ölçölmektedir. Monopolcü piyasalarda H'nin değeri pozitif olamamaktadır. Bunun nedeni, bu piyasa yapısında üretim faktörlerinin fiyatları arttıkça marjinal maliyetlerin de artması, bu da üretimin denge düzeyinde bir düşüşe ve dolaylı olarak toplam gelirden düşüşe yol açmasıdır. Tam rekabet koşulları altında ve firma uzun vadeli bir denge düzeyinde faaliyet gösterdiğinde, H istatistiği 1'e eşittir. Artan girdi fiyatları, marjinal ve ortalama maliyetleri artıracak ve bu da toplam geliri aynı oranda artıracaktır. Çıktının fiyatı, maliyetteki yükselişe artış gösterirken, üretilen çıktı miktarı aynı kalacaktır. Son olarak, bir monopolistik piyasasında H'nin değeri 0 ile 1 arasındadır. Çünkü, bu tür özellikteki piyasalarda gelirler, girdi fiyatlarına kıyasla daha düşük bir artış göstermesinden kaynaklanmaktadır (Gündoğdu, 2011). Kısaca toparlayacak olursak;

Tablo 1: Panzar & Rosse H Değerlerine Karşılık Gelen Piyasa Türleri

H Değer	Piyasa Yapısı
$H \leq 0$	Tekel Piyasa: Her bir firma kendisine ait talep eğrisi üzerinde bağımsız bir tekel gibi davranmaktadır. (H algılanan talep esnekliğinin azalan bir fonksiyonudur.)
$0 < H < 1$	Piyasa girişleri serbest tekeli rekabet. Fazla kapasite vardır. (H algılanan talep esnekliğinin artan bir fonksiyonudur.)
$H = 1$	Tam Rekabet Piyasası. (Etkin, tam kapasite söz konusudur.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK

Günümüzde bankalar maruz kaldıkları yüksek rekabet ve çeşitli finansal olan ve olmayan riskler nedeniyle bir finansal aracı olmaktan çok risk aracısına dönüşmüştür. Günümüz dünyasında riskler ve belirsizlikler, doğası gereği risk almayı gerektiren bankacılık endüstrisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bankaların artık önlenemez ve kaçınılmaz riskleri net bir şekilde ayırmaları ve bu tür riskleri ne ölçüde üstlenebileceklerine odaklanmaları gerekmektedir. Bankacılık sektöründe risk yönetimi, finansal sistemin istikrarı ile doğrudan bağlantılı son derece önemli bir konudur (Tamimi ve Mazrooei, 2007). Bu bölümde risk kavramı bankacılık özelinde açıklanacaktır.

3.1. RİSK KAVRAMI

En temel tanımıyla açıklanacak olursa risk, bir olayın yaşanma olasılığı ve olaydan etkilenme durumudur. Finansal açıdan bakıldığında ise finansal işlemlerde sağlanacak beklenen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki fark olarak tanımlanır. Finansal açıdan yapılan işlemlerde risk, oldukça fazladır. Özellikle yüksek gelir hedefleyen kurumlar çok iyi bir risk analizi yapmalı ve olası risklere karşı, gerekli tedbirleri almalıdır. İyi temellerle oluşturulmuş risk yönetimi ile ileride yaşanabilecek olumsuz sonuçlara karşı olabildiğince az hasarla kurtulabilir ve riskten ötürü oluşabilecek zararları azaltılabilir. Finans sektöründe riskler oldukça fazladır. Bunlardan en yaygın olanları aşağıda açıklanmıştır (Chakrabarti, 2015).

3.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK

Bankacılık sektörü sahip olduğu özel özelliklerden ötürü birçok riske açık durumdadır. Bankalar açısından ortaya çıkabilecek riskler genellikle bilgi asimetrisinden ve yatırım kararlarından kaynaklanmaktadır. Bu tür risk ve istikrarsızlığa sebebiyet verecek diğer durumlar genellikle bankaların yatırım yaparken aşırı risk almasından ve bilgi asimetrisinden kaynaklanır. Devamında aracılık faaliyetlerinden kaynaklanan riskler ve bireysel riskler yayılıp, piyasanın sistematik krize sürüklenmesi neden olabilir. Bankaların görece büyüklükleri nedeniyle, aşırı riske maruz kalan ve devamında iflas eden bir banka aynı zamanda milyonlarca insanın hayatını da etkileyebilir. Bu durum için hükümetler, bankaların maruz kaldığı riskleri anlayarak, ihtiyatlı yönetimi ve karar vermeyi teşvik etmek için daha iyi düzenlemeler

yaparlar. Bir bankanın riski yönetme yeteneği, yatırımcıların kararlarını da etkiler. Banka büyük gelirler elde edebilse bile, risk yönetimi eksikliği sebebiyle kredilerdeki kayıplardan dolayı kârları düşürebilir. Bu sebepten ötürü büyük yatırımcıların, kar sağlayabilen ve aşırı para kaybetme riski altında olmayan bir bankaya yatırım yapma olasılığı daha yüksektir (Ertürk, 2010).

Risk almak neredeyse banka yönetiminin işi olduğu söylenebilir. Tüm risklerden kaçınma ilkesiyle çalışan bu finansal kuruluşlar sürekli değişen koşullar altında bu duruma uyum sağlamaya çalışmaktadır. Öte yandan, aşırı risk alan bir bankanın zorlanması da muhtemeldir. Bankacılık riskleri birçok şekilde tanımlanıp sınıflandırılabilir ve bankaların maruz kaldıkları risk türlerinin uzun bir listesini yapmak mümkündür. Bu bölümde beş başlıkta risk türleri incelenmiştir:

3.2.1 Faiz Riski

Bankaların aktiflerindeki kredilerin ve menkul kıymetlerin vade yapısı ile pasif hesaplarındaki mevduat ve mevduat dışı kaynakların vade yapısı arasındaki fark nedeniyle karşılaştıkları riski ifade eder. Faiz oranı riski, banka kârlarının, varlık ve yükümlülüklerini farklı şekillerde etkileyen faiz oranı değişikliklerine maruz kalmasıyla ilgilidir. Bankalar, faiz oranlarının gelecekte belirli bir yönde hareket edeceğine güçlü bir şekilde inanıyorlarsa, bankayı buna göre konumlandırmak için güçlü yöntemler uygulamaktadırlar. Örneğin, bir faiz oranı artışı beklendiğinde, varlıkları yükümlülüklerine göre daha fazla faize duyarlı hale getirmek ve bir düşüş beklendiğinde ise tam tersinde hareket etmek bunlardan birisidir (Ertürk, 2010).

Makro ekonomideki faiz oranı değişikliklerinin, bankaların maruz kaldığı riskler üzerindeki etkisi hem bankacılar hem de düzenleyici kurumlar için önemli bir endişe konusudur. Örneđin, belirgin bir faiz oranı oynaklığı üreten bir parasal ortam, bankacılık istikrarını tehdit edebilir. Bankalar vade dönüşümüne girdiği bir dönemde, beklenmeyen ve önemli bir piyasa kuru değişkenliği yaşandığı taktirde, birçok sayıda banka ve diğer finansal kuruluşların zorluklarla karşılaşmasına, hatta başarısız olmasına neden olabilir (Županovic, 2014).

3.2.2. Piyasa Riski

Dönem içinde piyasa hareketlerinden özellikle faiz oranları, kurlar, kredi faiz farkı, hisse ve emtia fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar sonucu oluşan riske denir (Beckers,1998). Piyasa riski çoğunlukla bir bankanın sermaye piyasalarındaki faaliyetlerinden, hisse senedi piyasalarının, emtia fiyatlarının, faiz oranlarının ve kredi marjlarının öngörülemesliğinden kaynaklanmaktadır. Bankalar, sermaye piyasalarına yatırım yapmaya veya satış ve ticarete yoğun bir şekilde dahil olduklarından daha fazla risk altındadır. Emtia fiyatları da piyasa riskinde rol oynar çünkü bir banka emtia üreten şirketlere yatırım yapabilir. Emtianın değeri değiştikçe, şirketin değeri ve yatırımın değeri de değişir. Emtia fiyatlarındaki değişiklikler, genellikle tahmin edilmesi zor olan arz ve talep değişimlerinden kaynaklanır. Bu nedenle, piyasa riskini azaltmak için yatırımların çeşitlendirilmesi önemlidir (Chakrabarti, 2015).

3.2.3. Kredi Riski

Kredi riski, bankacılıkta en belirgin risktir ve olası kayıplar açısından muhtemelen en önemlisidir. Bankalar tarafınca verilen kredilerin vaadi geldiğinde tahsil edilememesi riskine denir. Bankaların bu durumun önüne geçebilmesi için müşterilerin temerrüt risklerine göre risk primi (faiz) talep etmelidir. Bankaların kredi risklerini minimize edebilmeleri için fon sundukları müşterilere ait bilgileri sürekli güncel tutmalı ve müşterinin banka hareketlerini gözetmelidir. Böylelikle bankalar bireysel müşteri / firma risklerinin önüne bir nebze geçebilir. Fakat bu durumun işleyemeyeceği bazı dönemler yaşanabilmektedir. Bunlardan bir örnek 2007-2008 yılı “Mortgage Krizi’dir”. Bu tür küresel çaplı ekonomik buhranlar ülke ekonomilerini başta bankacılık sektörü olmak üzere çok büyük zarara ve hatta iflasa yol açabilir (Ertürk, 2010).

Genel olarak kredi risklerine karşı koruma, yüksek kredi standartlarını, uygun çeşitlendirmeyi, borçlunun işleri hakkında iyi bilgi sahibi olmayı ve doğru izleme ve tahsilat prosedürlerini içerir. Bankalar için kredi riski yönetimi üç ana ilkeyi içerir:

- seçim
- sınırlama
- çeşitlendirme.

Seçim, bankaların borç verecekleri kişileri dikkatlice seçmeleri gerektiği anlamına gelir. Kredi başvurularının işlenmesi, kredi görevlileri veya kredi komiteleri tarafından yürütülür. Bir bankanın yetkilendirme kuralları, kredi kararlarının

sorumluluğunu belirler. Sınırlama, bankaların çeşitli seviyelerde kredi limitleri belirleme şeklini ifade eder. Limit sistemleri, belirli bireylere veya gruplara ödünç verilebilecek maksimum tutarları açıkça belirler. Krediler ayrıca büyüklüklerine göre sınıflandırılır ve büyük kredilerin toplam kredilere oranına sınırlamalar getirilir. Çeşitlendirilme yönteminde ise bankalar, kredi riski sorunlarının aşırı yoğunlaşmasından kaçınmak için işlerini farklı borçlu türleri, farklı ekonomik sektörler ve coğrafi bölgelere yayarlar. Bu da büyük bankaların avantajlarından bir tanesidir (Kanchu ve Kumar, 2013).

3.2.4. Teknoloji ve Operasyonel Risk

Bankalar her zaman insan hatası, finansal dolandırıcılık ve doğal afetlerden kaynaklanan risklerle yaşar. Operasyonel risk de bankaların iç kontrol sürecinin, kullanılan sistemin yetersizliği veya işleyişindeki sorunlar nedeniyle karşı karşıya kaldığı risk türüdür. Teknolojik risk ise yapılmış olan teknolojik yatırımların beklenen geri dönüşü sağlayamaması nedeniyle istenilen maliyet tasarrufuna ulaşamamasını ifade eden risktir (Ertürk, 2010).

Operasyonel risk, piyasa veya kredi riski olarak sınıflandırılmayan herhangi bir risk olarak tanımlansa da yetersiz veya başarısız iç süreçlerden, dış olaylardan, insanlardan ve sistemlerden kaynaklanan zarar riskidir (Geiger, 2000).

Teknik operasyonel riskler çok çeşitli şekillerde ortaya çıkar. İşlemlerin kaydedilmesindeki hatalar, bilgi sistemlerindeki eksiklikler veya riskleri ölçmek için yeterli araçların bulunamaması gibi. Operasyonel risk olayları, iç kontrol prosedürlerindeki zayıf halkalarla ilişkilidir. Operasyonel risk yönetiminin anahtarı, bankanın kendi sürecini kırılganlık açısından değerlendirme ve beklenen en kötü durum senaryolarına karşı kontroller ve güvenceler oluşturma becerisinde yatmaktadır. Bu riski azaltmak için birincil araç olarak iç kontrol ve iç denetim sistemleri kullanılmaktadır. Her seviyedeki personelde karmaşık operasyonları tanımaya yönelik risk eğitimi, operasyonel riski azaltmaya yardımcı olabilir (Chakrabarti, 2015).

3.2.5. Likidite Riski

Bankacılıkta her zaman mevcut olan bir diğer risk likidite riskidir. Mevduat sahiplerinin anlık para talebi karşısında bankaların bu talebe karşı yetersiz kalabilecekleri riski ifade etmektedir. Bankalar dört ana nedenden dolayı likiditeye ihtiyaç duymaktadırlar:

- Tahsil edilmesi beklenen fon girişlerinin alınamaması durumunda oluşabilecek zararları telafi etmek için,
- Koşullu yükümlülüklerin vadesi geldiğinde belirli bir fon kaynağına sahip olmak,
- İstenildiği vakit yeni işlemleri üstlenmek için gerekli fon kaynağına sahip olmak.

Likidite riski, bankaların bu ihtiyaçlardan bir veya birkaçını karşılayamama olasılığı ile ilgilidir. Bankalar, likidite ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli varlık veya yükümlülüklerin tatmin edici bir karışımına sahip olmalarını sağlamalıdır. Bankaların likidite sorunu yaşamalarının nedenleri arasında kısa vadeli fon kaynaklarına aşırı bağımlılık, bilançonun likit olmayan varlıklarda toplanması ve müşterilerin bankaya olan güveninin kaybolması sayılabilir. Varlık-yükümlülük süresinin yanlış yönetimi de fonlama zorluklarına neden olabilir. Bu, bir bankanın çok sayıda kısa vadeli borcu olduğunda ve yeterli kısa vadeli varlığı olmadığı ortaya çıkar (Saunders ve Cornett, 2006).

Bankalar ayrıca tasarruf sahiplerinin ortalama nakit ihtiyaçlarını tahmin etmekte ve ona göre ellerinde para bulundurmaktadırlar. Fakat aynı zamanda bankalar ellerinde fazla nakit bulundurmak da istememektedirler çünkü ellerinde tutmuş oldukları her nakit para, faiz gelirinden faydalanamamış mevduatı temsil eder. Bu tamamen bankaların risk/getiri karşısında aldıkları duruşa bağlıdır (Ertürk, 2010). Likidite riski genellikle bankacılık işlemlerinin kaçınılmaz bir sonucudur. Bir banka tipik olarak kısa vadeli mevduat topladığı ve uzun vadeli borç verdiği için, vadeler arasındaki boşluk likidite riskine ve likidite maliyetine yol açar. Bankanın likidite durumu, öngörülen kaynakların ve fon kullanımlarının zaman profilleri ile belirlenebilir ve bankalar likidite açıklarını kabul edilebilir sınırlar içinde yönetmelidir (Saunders ve Cornett, 2006).

3.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK ÖLÇÜM MODELLERİ

Bankacılık sektöründe riskin ne denli yer ettiğini ve bu etkinin ne denli yıkıcı sonuçlara sebebiyet verdiğini yukarıdaki başlıklarda açıkladıktan sonra akla gelen ilk soru bu risklerin nasıl ölçüldüğü konusudur. Aşağıda belli başlıklar altında bankacılık sektöründe kullanılan risk ölçüm modellerine yer verilmiştir.

3.3.1. Kredi Riski İçin Ölçüm Yöntemleri

Dünyada yaşanan iflaslardaki artış, kredi faiz marjlarının oldukça rekabetçi duruma gelmesi, birçok gayrimenkul değerlerinde yaşanan düşüşler sonucunda temerrüt riskinin artması kredi risk ölçümünü eskisinden çok daha önemli bir yere yerleştirmiştir. Bu risklerden bir tanesi de geri ödenememe ihtimali olan kredilerin riskidir. Bankalar bünyesinde bulunan borçlunun kredilerinde ve diğer işlemlerinde kişinin temerrüde düşme olasılığını daima bilmek isterler. Çünkü banka kişi ya da kurum hakkında ne kadar bilgiye sahipse, o kadar kendini güvende hisseder. Burada bankanın borçlu hakkında sahip olduğu bilginin güvenilirliği önem arz etmektedir (Korkmaz, 2004).

Bankalar bu durumları incelemek için birçok risk ölçüm yöntemlerine başvururlar. Çağımızda bankalar bu durum için tek bir teknikten ziyade birçok analizi aynı anda kullanıp yorumlayabilmektedirler. Aşağıda kredi riski için yapılan yöntemlerden iki tanesi açıklanmıştır. Bunlardan ilki kredi riski için en çok kullanılan yöntemlerden olan Sermayenin Risk Ayarlı Getirisi diğer bir adıyla RAROC yöntemi. Diğer yöntem ise düzenleyici kurumların önerdiği yöntemlerdir (Şimşek, 2007).

3.3.1.1. Sermayenin Risk Ayarlı Getirisi (RAROC Yöntemi)

RAROC (Risk Adjusted Return on Capital) modeli, piyasa verilerine dayalı olarak kredi riskini ölçmek için uygulanan en yaygın yöntemlerden bir tanesidir. Bu model ilk olarak Bankers Trust tarafından uygulanmıştır. Hala günümüzde aktif olarak çoğu Amerikan ya da Avrupa ülkesi finans kuruluşları bu yöntemi bünyelerinde uygulamaktadırlar. Teoride, RAROC'u hesaplamanın birçok farklı yolu bulunmaktadır. Bu modelin parametrelerini incelediğimizde, gelir, riske göre düzeltilmiş gelir, temerrüt olasılığı, beklenen / beklenmeyen kayıp, gibi birçok parametreler bulunmaktadır. Bu sebepten ötürü birçok RAROC formülü kullanılmaktadır. Bankacılık sektörü açısından en ideal formüllerden bir tanesi ise aşağıdaki gibidir; (Korkmaz, 2004).

$$RAROC = \frac{\text{Riske Göre Düzeltilmiş Net Kar}}{\text{Risk İçin İhtiyaç Duyulan Sermaye Gereksinimi}}$$

Riske Göre Düzeltilmiş Net Kar = Birimin Elde Ettiği Kredi Maliyeti Hariç Net Kar
– Beklenen Kayıp + Sermayenin Beklenen Getirisi

Riske göre düzeltilmiş yıllık kâr, bankanın/iş alanının/departmanın yıllık kârından beklenen zarar tutarı ve beklenen öz kaynak kârlılığının çıkarılmasıyla hesaplanır. Beklenen zarar, alacak hesaplarının değer düşüklüğü veya karşı tarafın olası temerrüdü nedeniyle bir yıl içinde kaybedilmesi beklenen tutarı ifade eder. Ancak klasik anlamda temerrüt olasılığı, temerrüt durumunda kayıp ve riskin çarpılmasıyla hesaplanır. Risk için ihtiyaç duyulan sermaye gereksinimi ise, riskli işlemler için gereken minimum sermaye tutarıdır. Risk tutarının %8 ya da %12'si ile çarpılarak hesaplanır (Türker,2009).

3.3.1.2. Basel I Standartları

Uluslararası piyasanın gelişimini ve bankacılık sektörünün ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, Basel Denetim ve Bankacılık Denetim Komitesi (BIS), 1988 yılından bu yana uygulanmaya başlanan ve en son 1996'da değiştirilen düzenlemelerin yerini alacak paket olan "Sermaye Yeterliliği Yönetmeliğini" kabul etmiştir. Bu yeni proje ile Basel Komitesi'nin 1988 yılında benimsediği risk temelli adalet yaklaşımı sürdürülmektedir. Kanuni sermaye hesaplanırken piyasa riski, operasyonel risk ve kredi riski kapsamlı olarak değerlendirilmektedir. Mevcut düzenlemede tek bir risk ölçüsüne odaklanmışken sunulan paketteki önerilen düzenlemede, bankaların kendi içsel risk yöntemlerini bulmaya yönlendirilmiştir. Bu yöntemlerin değerlendirilerek piyasanın düzenini sağlamak hedeflenmiştir. Bir diğer mevcut düzenlemede olan durum tek bir modelin tüm bankalara uygun olduğu gerçeği değiştirilip, önerilen pakette metodolojide esnekliğe giderek iyi bir risk yönetimi için bankaların inisiyatif kullanabilmelerine olanak sağlanmıştır. Son olarak ise finans kurumlarının geniş bir çerçeveye saptanmış bir yapıya sahip olması durumu riske duyarlı bir yapıya sahip olması durumuna çevrilmiştir (BIS, 2001).

Yeni paket hazırlanırken, ortaya sürekli çıkan sorunlar dikkate alınmıştır. Bu paketle beraber bankalara, kendi içsel risk derecelendirme yöntemlerini kullanma olanağı sağlanmış ve kredi riski için ayırmaları lazım olan asgari öz kaynak miktarını hesaplama imkânı verilmiştir ki bu beraberinde çok önemli değişiklikler getirmektedir.

Tablo2: BIS 1988 Uzlaşısı, Varlıklar Risk Ağırlıkları

Risk Ağırlığı Oranı	Sahip Olunan Varlıkların Türü
%0 Risk	<ul style="list-style-type: none">- Nakitler.- OECD üyesi merkezi hükümetlerden veya merkez bankalarından alacaklar.- Hükümetten veya merkez bankasından para türünden alacaklar.
%20 Risk	<ul style="list-style-type: none">- Nakit alacaklar.- OECD ülkelerinden alacaklar ve OECD ülkelerine ait bankalardan garantili alacaklar.- Uluslararası Kalkınma Bankaları ve bu bankalar tarafından sunulan menkul kıymet ve banka garantisi edilen borçlar.
%50 Risk	<ul style="list-style-type: none">- Rehinli Konut Kredileri
%100 Risk	<ul style="list-style-type: none">- OECD ülkeleri dışındaki ülke bankalarından 1 yıl uzun vadeye sahip alacaklar.- Özel sektörden alacaklar.- Ticari işletmelerden alacaklar. (Kamu sektörü tarafından işletilen.)- Ulusal para cinsinden olmayan OECD ülkesi dışındaki ülkelerin hükümetlerinden alacaklar.- Sabit duran varlıklar. (Bina, fabrika vs.)- Gayrimenkuller- Diğer Yatırımlar

3.3.2. Piyasa Riski İçin Ölçüm Yöntemleri

Fiyat riski ya da sistematik risk olarak da bilinen piyasa riski, varlık fiyatlarını makroekonomik büyüklükteki faktörlerde yaşanan ters durumlarda bir kuruluşun finansal tarafı üzerinde oluşturduğu risk grubuna denir. Faiz oranları, hisse fiyatları, döviz kurları vs. makroekonomik büyüklükteki faktörler olarak nitelendirebiliriz. Piyasa riskini diğer risk türlerinden ayıran nokta piyasa riskinin portföyün çeşitlendirilmesi yoluyla dağılamayıdır. Pozisyon alma, türev araç alıp satma gibi yollarla her ne kadar piyasa riski dağılamasa da bu şekilde yönetilebilir (Türker, 2009).

Piyasa riskinin ölçülmesinde kullanılan yöntemler şunlardır;

- İtibari Ölçütler
- Faktör-Duyarlılık Ölçütleri
- Senaryo Simülasyonları
- Riske Maruz Değer

Bu maddelerden en çok kullanılan yöntem olan Riske Maruz Değer aşağıda açıklanmıştır.

3.3.2.1. Riske Maruz Değer (Value At Risk – VaR)

Riske Maruz Değer (VaR), bir firma, portföy veya pozisyon içindeki finansal risk seviyesini belirli bir zaman çerçevesi içinde ölçen ve nicelleştiren bir istatistiktir. Bu metrik ölçü, en yaygın olarak yatırım ve ticari bankalar tarafından kurumsal portföylerindeki potansiyel kayıpların kapsamını ve oluşma oranını belirlemek için kullanılır. Risk yöneticileri, riske maruz kalma düzeyini ölçmek ve kontrol etmek için VaR'ı kullanır. VaR hesaplamaları belirli pozisyonlara veya tüm portföylere uygulanabilir veya firma genelindeki risk maruziyetini ölçmek için kullanılabilir (Şimşek,2007).

Riske Maruz Değer iki parametreden oluşmaktadır. Bunlardan ilki zaman aralığı, ikincisi ise güven aralığıdır. Tüm muhtemel portföy gelirlerinin olasılıklarını ölçmek için öncelikle zaman aralığının belirlenmesi gerekmektedir. Bu aralık kararlaştırıldıktan sonra bahsedilen güven aralığındaki gerçekleşebilecek asgari kayıp olarak VaR değeri hesaplanır. Bu bahsedilen açıklamanın matematiksel hali ise aşağıdaki gibidir: (Avcı,2015).

$$VaR = M. \alpha. \sigma$$

M: Pozisyon Miktarı

α : Sabit Güven Birimi

σ : Değişkenlik (Standart Sapma)

Finansal varlıkların elde tutulduğu gün boyunca karşılaşılabileceği risk oranı da sürekli artar. Bu düşünceden dolayı zamanın karekökü kuralına göre 1'den fazla gün için standart sapma hesaplanması gerekmektedir. T günlük değişkenlik değerini bulmak için de standart sapmayı elde tutma süresinin karekökü ile çarpılması gerekir.

T: Elde Tutma Süresi

T Günlük Değişkenlik: $\sigma \cdot \sqrt{T}$

T gün kadar elde tutulan pozisyon için VaR Değeri:

$$VaR = M. \alpha. \sigma. \sqrt{T}$$

3.3.2.2. Varyans-Kovaryans Yöntemi

Piyasa riskini ölçmek için birçok VaR yöntemi belirlenmiştir ve bu yöntemlerden en çok kullanılanı ise Varyans-Kovaryans yöntemidir. En basit yöntem olarak görülen bu risk ölçüm metodu risk faktörlerinin normal dağılıma sahip olup olunmadığını açıklar. Bu yöntemle göre faktörlerin normal dağılıma sahip olmaları gerekmektedir.

Bu yöntem için öncelikle geçmiş verilerden yararlanılmaktadır. Bu verilerdeki faktörlerin geçmiş verilerindeki değişkenlik ve korelasyon yapılması gereken ilk adımdır. VaR değeri, güven değeri ve standart sapmanın portföyün piyasa değeri ile çarpılmasıyla bulunur. Bu yöntemin çok rağbet görmesinin başlıca sebeplerinden birisi hesaplanma kolaylığı ve hesaplanma süresi açısından avantajlı bir model olmasıdır (Türker, 2009).

3.3.3. Likidite Riski Ölçüm Yöntemleri

3.3.3.1. Akış Yöntemi

Akış yöntemi, nakit girişleri ve çıkışlarındaki değişiklikleri dikkate alır ve girişler ve çıkışlar arasındaki geçici daralmaya dayanmak için tutulması gereken likidite rezervlerini belirler. Diğer dönemde tutulacak rezervleri belirlemek için bir önceki dönemdeki fon giriş ve çıkışlarını belirleyen bir grafik oluşturulur. Oluşturulan grafikte düşüş yaşanan noktalarda fazladan fon çıkışı olduğu ve bu noktalarda likit rezervlerin bulundurulması gerektiği anlaşılır. Fakat bu başlı başına yetmeyeceği için başka bir grafiğe ihtiyaç duyulur. Bu da anlık fon çıkışlarının ne denli isteğe bağlı ne denli zorunlu olduğunun saptanmasıdır. Bu grafik ise hangi dönemlerde bankanın zorunlu olarak fon çıkışları yaşadığı gösterilir, iki grafiğin beraber yorumlanması sonucunda bankanın ne kadar likidi ne zaman elinde bulundurması gerektiği belirlenmektedir (Babuşçu,1997).

3.2.3.2. Stok Yaklaşımı

Stok yönteminde en önemli konu, yönetim tecrübesine dayalı tahmindir. Bazı bilanço göstergeleri likiditenin genel düzeyinin göstergeleridir ve bunların belli bir seviyede tutulması ve gerçekleşmesi önemlidir. Bu oranlar sayesinde, likiditenin yeterli veya yetersiz olduğu sonucuna varılmaktadır. En önemli oranların birkaçı aşağıda şu şekilde sıralanmıştır (Ünsal, 2001).

- **Nakit / Vadesiz Mevduat:** Her an kullanılabilir, çekişe hazır değer oranını gösterir.
- **Likit ve Likide Yakın Değerler / Kısa Vadeli Yabancı kaynaklar:** Vadesi üç ay içerisinde gelecek olan veya ödenmesi gereken borçlara ne kadar hazırlıklı olduğunu gösteren orandır. Oran 1'in üzerinde olduğu vakit borç ödemedede yeterli likite sahip olduğunu gösterir. Tersisi durumda ise likit olarak borç yükümlülüklerine karşı yetersiz olduğu sonucuna varılır.
- **Krediler / Toplam Mevduat:** Anlaşılacağı üzere kredilerin toplam mevduatlar içerisindeki payı, kredilerin ne denli mevduatlarca karşılandığı duruma bakılır bu oran ile. Oran 1'den yüksek ise kredilerin finansmanında başka kaynaklardan da yararlandığı sonucuna varılmaktadır.
- **Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yükümlülükler:** Cari Oran olarak da nitelendirilen bu oran Likidite Oranları arasında bilinen en yaygın oranlardan bir tanesidir. Şirketlerin bir yıl içerisinde ödemesi gereken borç

miktarının, bir yıl içerisinde likide çevrilecek varlıklardan az mı çok mu olduğu sorusuna cevap verir. Bu oranın genelde 2 olması gerektir. 1'in altına düştüğü takdirde borç yükümlülüklerine tekrardan göz atılmalı ya da dönen varlıkların artışı sağlanmalıdır. Bu oran başlı başına şirkette sorun olduğunu gösteren bir oran olarak kullanılamaz, diğer oranlarla beraber yorumlanması en sağlıklı olanıdır (Ünsal, 2001).

3.2.3.3. Likidite Farkı Yöntemi

Yukarıda bahsedilen iki yöntemdeki yaklaşımların yetersiz kaldığı noktaları ortadan kaldıran yöntemdir Likidite Farkı Yöntemi. Bu oranda vadesi dolan borçlar ile aktifler arasındaki farka bakılır. Eğer ki sonuç pozitif ise vadesi dolan borçların aktiflerden fazla olduğu ve bankanın buna göre belli bir pozisyon alması gerektiği sonucuna varılır. Analizin ana mantığı likidite farklarını belirleyerek, bu duruma göre likidite stratejisi oluşturmaktır (Babuşçu,1997).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET VE RİSK İLİŞKİSİ

İlgili bölümlere referans olarak incelenen rekabet ve risk kavramları birbirleriyle son derece iç içedir. Dünyada teknolojinin, ürünlerin ve fikirlerin çok hızlı bir şekilde gelişmesi ve değişmesi bankacılık sisteminin de bu düzene ayak uydurmasını zorunlu kılmış ve beraberinde rekabetin ve riskler üzerindeki etkisinin incelenmesi önemli hale gelmiştir. Rekabetin olduğu bir yerde risk ne denli önemlidir, risk alma davranışı rekabeti ne kadar düzeyde etkiler gibi sorular ise bu ilişkinin en önemli sorularının temellerini oluşturmaktadır.

4.1. Risk ve Rekabet İlişkisi

Bankacılık sektörü her zaman ülke ekonomileri için çok önemli bir yere sahip olmuştur. Ülke ekonomilerinde diğer sektörlerin sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmeleri büyük oranda bankacılık sektörüne bağlıdır. Bu sebepten ötürü bankacılık sektöründeki risk, rekabet, verimlilik, yoğunlaşma, gibi unsurlar büyük önem arz etmektedir. Bankalar açısından önemli bir beceri olan riskin yönetilmesinde, düşük maliyetlerle doğru kararlar alınması beklenmektedir. Bir bankanın olumsuz bir durum yaratacağı ihtimalini bile bile riskini arttırmasında iki temel şey yatmaktadır; daha fazla kar elde etmek ve rekabet gücünü arttırmak.

Dünyada faktör ticaretinin artması ve ekonomik faaliyetlerin globalleşmesi ile, ucuz işgücü, hammadde, doğal kaynak gibi temel faktörlere dayalı rekabet gücü son bulmuştur. Bunun en büyük nedenlerinden biri sanayi devriminden sonra gelen sanayileşme ve ardından gelen teknolojik gelişmelerin liberalleşme hızına olan etkisidir. Rekabet gücünü birim üretim maliyetlerini göz önüne alarak açıklayan klasik teorinin önemi bu durumda azalmaktadır. Gelişmiş üretim faktörleri içerisinde yer alan uzman işgücü, yüksek teknoloji ve iyi iletişim altyapısı rekabet gücünü açıklamada giderek daha önemli hale gelmektedir. Bölgesel rekabet gücündeki farklılıkları inceleyen ampirik araştırmalarda, verimlilik seviyelerinin gelişimi ve üretim faktörlerindeki stok, rekabet gücünün kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Çünkü gelişen üretim faktörlerine ulaşım her geçen dakika kolaylaşmakta ve ürün bazlı benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Burada şirketleri birbirinden ayıracak olan en önemli unsur rekabet için ortaya koyacaklar stratejik kararlar olacaktır (Ayaş, 2002).

Piyasada rekabet koşullarını arttırmak, ürünlerini piyasaya süren bankaların geride kalmamak için sık sık ürünlerinde yeniliğe gitmesine ve risk almasına neden olur. Bu değişiklikler, bankaları düşük maliyet ve alabildiğince yüksek risk ile piyasada kalma ve lider olma arayışına iter.

Bankaların piyasada kalma ve lider olma arayışında almış oldukları risk ve rekabet düzeyleri, beraberinde bankacılık sektöründe istikrarın sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. Rekabet-istikrar ilişkisine yönelik çalışmalar temel olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki rekabetin ve yüksek riskin istikrarsızlığa sebebiyet verdiği diğeri ise rekabetin ve yüksek riskin istikrarsızlığa yol açmadığı aksine istikrarı arttırdığı görüşüdür (Carletti ve Hartmann, 2002). Rekabet ve yüksek riskin finansal ekonomide istikrarsızlığa sebebiyet verdiğini öne süren yaklaşımlar aşağıda başlıklar halinde incelenmiştir.

4.1.1. Franchise Değeri Hipotezi

Franchise Değeri Hipotezi rekabetin istikrarsızlığa sebebiyet verdiği görüşünü savunan bir yaklaşımdır. Bankada mevduat bulunduran yatırımcıların gelecekteki faaliyetlerden elde edilen fayda veya beklenen kar akışının bugünkü değeri olarak tanımlanabilmektedir (Northcott, 2004). Franchise değeri hipotezi, piyasa yapısı ile bankaların aşırı risk almaları arasındaki ilişkinin analizidir. Genel olarak bu hipotez, rekabetin bankaların franchise değerini olumsuz etkilediği için bankacılık sisteminin kırılganlığını artırdığını ifade etmektedir.

Franchise değerinin altında yatan kaynağın, düzen ve denetimin sağlam olduğu bankacılık sistemlerinde mevcut olan piyasa gücünü oluşturan kârlar olduğu varsayılır. (Micco ve Panizza, 2005). Bankalar için bu karların önemi, olası bir olumsuz şok durumunda tampon görevi sağlayabilmesidir. Yatırımcılar da bu sebepten ötürü, ellerinde bulundurdukları mevduatları daha yüksek kar elde eden bankalara daha fazla değer verdiği ve şoklara karşı daha güçlü olduklarını düşündükleri için yatırırlar, bu da bankanın piyasa değerini artırmaktadır (Keeley, 1990; Furlong ve Kwan, 2006). Piyasa gücünün yanı sıra banka büyüklüğü, itibarı ve bankalar ile müşterileri arasındaki ilişki de franchise değerinin önemli kriterleri olarak tanımlanmaktadır (Jimenez ve diğerleri, 2007).

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında (Keeley, 1990; Schaeck vd., 2006; Jimenez vd., 2007) franchise değerinin bankalarının almış olduğu riski sınırlamada önemli bir rol oynadığı görüşündedir. Bunun başlıca sebebi bankaların bulunduğu pozisyonda sahip olduğu franchise değerini kaybetmemek ve iflastan kaçınmak

olduğunu dile getirmiştir. Bankalar da franchise değerlerini koruyabilmek için daha fazla öz sermaye ve az riskli portföyler tutarak risk alımlarını sınırlarlar, nispeten daha ihtiyatlı hale gelirler ve böylelikle bankacılık sisteminin istikrarına katkı sağlarlar (Levy Yeyati ve Micco).

Ayrıca Franchise Değeri Hipotezine göre yüksek rekabet, bankacılık sistemi istikrarı üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Yüksek kar elde etmek için agresif bir şekilde risk alan ve bulunduğu piyasa gücü koşullarını ihmal ederek atılan bu rekabet adımları bankaların franchise değerinin düşmesine neden olur. Bankaların izleyebileceği riskli adımlara örnek olarak, sermaye seviyelerini düşürmek, yüksek riskli portföyler seçmek, yüksek düzeyde kredi almak vb. gösterilebilir. Atılan riskli adımlar bankaların iflas olasılığını arttırabilir ve daha fazla kırılganlığa sebebiyet vererek finansal istikrarsızlık ortaya çıkarabilir (Keeley, 1990; Carletti ve Hartmann, 2002; Jimenez vd., 2007) Bu sebepten ötürü konsantre düzeyi düşük ve rekabetten dolayı yüksek risk düzeyine sahip olan bankacılık sistemleri olası krizlere karşı daha kırılgandırlar (Beck, 2008, Berger vd., 2008).

Franchise Değeri Hipotezi ile ilişkili akademik araştırmalar 1980'lerde başlamaktadır. Marcus (1984) tek dönemli bir araştırma modeli kullanarak piyasa gücü ile franchise değeri arasındaki ilişkiyi inceler. Araştırma sonucuna göre franchise değerlerinde düşüş yaşayan bankalar daha riskli politikalar izlemektedirler (Beck, 2008). Teorik bir bakış açısından, bazı araştırmacılar, sermayenin bankaların iflas ettiklerinde karşılaştıkları zarar seviyesinin bir özelliği olduğuna ve öz sermayesi yüksek bankaların daha az riskle karşı karşıya olduğuna, risk ve sermaye arasında negatif bir ilişkiye sahip olduklarını öne sürerler (Furlong ve Keeley, 1989). Bankalar daha fazla sermaye ile genellikle olumsuz şoklara güçlü bir şekilde direnebilir ve böylece iflas olasılığını azaltabilir. Bu nedenle, banka riskinin banka sermayesi ile ters ilişkili olduğu varsayılmaktadır. Bu sebepten ötürü bankalar sermaye tamponlarını ve franchise değerlerini korumak için banka risklerini azaltmakta ve olabildiğince ihtiyatlı davranarak finansal istikrarlarını koruma eğilimdedirler. Shrieves ve Dahl (1992) tarafından ABD bankacılık sektöründen elde edilen kanıtlar, Jacques ve Nigro, (1997); ve Aggarwal ve Jacques, (1998) yapmış oldukları çalışmalar bu ilişkiyi doğrular görünmektedir.

4.1.2. Risk ve Rekabetin Krizlerin Yayılmasında Etkisi

Risk ve rekabetin finansal piyasanın kırılmasını artırdığını düşünen yaklaşımlardan bir tanesi de bu iki başlığın krizlerin yayılmasında büyük ölçüde etkiye sahip oluşudur. Bu başlık altında yapılan akademik çalışmalar, krizlerin bankalar arası piyasa aracılığıyla bütün finansal sektöre yayılma ihtimalini artırdığı görüşündedirler (Beck, 2008). Normal şartlar altında finansal kriz yaşayan bir bankanın sisteme etki etmesinin önüne geçilmesi için piyasada bulunan diğer bankaların likidite sağlayarak yardım etmeleri beklenmektedir. Fakat Allen ve Gale (2004) ile diğer bazı araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalar, halihazırda yüksek rekabet düzeyinde bulunan ve yüksek risk almış bankaların likidite sorunu yaşayan bankaya/bankalara fon sağlama konusunda isteksiz olabileceklerini, aynı zamanda yüksek rekabetin getirdiği koordinasyon sorunu nedeniyle fona ihtiyaç duyan bankaya gerekli müdahaleyi sağlayacak iş birliği yapılmasını destekleyen mekanizmanın da mevcut olmayacağını öne sürmüşlerdir. Böyle bir durumun sonucunda finansal sorun yaşayan bankanın müdahalesi yapılamayacak, önce bankanın iflası ardından sektöre yayılarak sistematik krize yol açacaktır. Tam tersi bir durumda ise az sayıda bankanın faaliyet gösterdiği Oligopolistik bir piyasada, konsantrasyonun yüksek olması ve fon sağlamak için iş birliği yapma olasılığının fazla olduğu bir durumda herhangi bir finansal sorun yaşayan bankaya yapılan destek bu krizin yayılmasının önüne geçebilmektedir. (Allen ve Gale, 2004)

4.1.3. Rekabetin Risk Çeşitlendirmesine Etkisi

Sahip oldukları ölçek ve kapsam ekonomileri sayesinde yoğunlaşmanın yüksek olduğu bir piyasada faaliyet gösteren büyük bankalar, daha etkili varlık ve risk çeşitlendirmesi yaparak toplam risklilik seviyelerini azaltmaya ve finansal sistemin istikrarlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yoğunlaşmanın yüksek olmadığı, rekabetin fazla olduğu bir piyasada ise küçük ölçekli bankaların varlık ve yatırımlarının çeşitlendirmesi oldukça güçtür. Bu da beraberinde bankaların risklerini dağıtamadığı için risk düzeyinin yüksek olmasına sebebiyet verecektir. Yüksek risk seviyesine sahip bankaların fazlalığı da finansal piyasayı kırılmalığa daha açık hale getirmektedir (Beck, 2008).

4.1.4. Rekabet ve Riskin Bankacılık Sektörünün Düzenlenmesine Etkisi

Rekabetin bankacılık piyasasında istikrarsızlığı artırdığı görüşünü savunan bir diğer yaklaşım, rekabet ve riskin bankacılık sektörünün düzenlenmesine etkisidir. Bu yaklaşıma göre az sayıda bankanın bulunduğu bir piyasada konsantrasyon düzeyinin yüksek, rekabetin ve alınan risk düzeyinin düşük olduğu öne sürülmektedir. Diğer bir görüş ise çok sayıda ve küçük ölçekli bankaların faaliyet gösterdiği piyasalarda rekabetin düzeyi ve alınan risklerin yüksek, düzenlenmenin ve kontrol edilmesinin ise daha zor olduğu yönündedir. Bu yaklaşıma göre az sayıda büyük bankalara sahip konsantre düzeyi yüksek piyasaların kontrol ve denetimi daha kolay ve etkin olmaktadır. Düzenlenme ve denetlemenin yüksek ve etkin olduğu bir piyasada kriz olasılığının az ve finansal sistemin istikrarının devamlı olduğunu savunmaktadır (Beck, 2008). Buna örnek olarak çok sayıda bankaya sahip olan Amerika Birleşik Devletleri bankacılık sisteminin, daha az sayıda bankaya sahip yoğunlaşmış İngiltere ve Kanada gibi bankacılık sistemlerine kıyasla daha fazla kriz yaşamış olması bu varsayımın kanıtı olarak belirtilmektedir.

Rekabetin ve alınan risk düzeyinin yüksek olması istikrarsızlığı artırdığı görüşü her ne kadar literatürde fazla olsa da bu durumun aksini iddia eden (Boyd ve De Nicolo, 2015 ve Martinez-Miera ve Repullo, 2008) rekabetin finansal istikrarı artırdığını destekleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Piyasa gücü ve rekabetin kredi piyasasında ahlaki çöküntü ve ters seçim problemlerine etkisini araştıran “risk kaydırma paradigması” bu yaklaşımın en güçlü destekleyicisidir.

4.1.5. Risk Kaydırma Paradigması ve Piyasa Gücünün Kredi Riskine Etkisi

Risk kaydırma paradigması, rekabetin ve pazar gücünün kredi faiz oranı aracılığıyla kredi müşterilerinden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki çöküntü sorunlarına etkisini incelemektedir. Boyd ve De Nicolo (2015), kredi piyasasındaki rekabetin kredi riskine etkisini içselleştirerek rekabetin bankalar arasında istikrarı artırdığı sonucuna varmışlardır. Martinez-Miera ve Repullo (2018) ise paradigmaya, kredi faiz oranlarında meydana gelen artışı kredi gelirlerine etkisini ekleyerek yeni bir model geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre, kredi faiz oranları arttıkça ters seçim ve ahlaki çöküntüden ötürü oluşabilecek zararlarda bankanın elde edeceği zarar bir o kadar fazla olacaktır. Fakat başka açıdan bakıldığında ödenmiş kredilerden elde edilen kredi faiz gelirlerinde de artış meydana gelecektir. Bu etkiye literatürde “Marjin Etkisi” denmektedir ve bankalar

tahsil edilen kredi tutarını tahsil edilemeyen kredilere kıyasla yüksek tuttuğu sürece bankaların istikrarına katkı sağlayacağı görüşündedir (Martinez-Miera ve Repullo, 2018). Risk kaydırma paradigması bu şekilde franchise değeri ve marjin etkisiyle beraber dengelendiğinden rekabet ile istikrar arasında doğrusal olmayan bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Araştırmacılar, kredi ve mevduat piyasalarında rekabet düzeyi arttıkça, bankaların risklilik düzeyinin başta az olduğuna fakat belli bir seviyeden sonra artış göstermeye başladığını bulmuşlardır (Jimenez vd., 2007; Van Hoose, 2010; ve Vo, 2014). Kısacası, bankaların risk düzeyi ya çok yoğunlaşmış piyasa yapısında ya da rekabetin çok yüksek olduğu durumda en yüksek seviyededir.

4.2. Literatür Taraması

Gelişen teknoloji ile son yıllarda artan bankacılık rekabeti, beraberinde bu alanda birçok çalışmayı getirmiştir. Bankaların yeni çağa nasıl ayak uydurdukları, yeni müşteriler kazanma konusunda nasıl hareket ettikleri ve bunları yaparken rakiplerine kıyasla piyasada ne seviyede risk alıp ne seviyede rekabet ettiği birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Örneğin Danışman (2018) yılında yaptığı çalışmada “Gelişmiş Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Rekabet ve İstikrar” konusunu araştırmıştır. 2007-2015 yılları arasında 25 gelişmiş ülke üzerinde yaptığı analizin sonucunda, gelmişmiş olan ülkelerde rekabetin kırılabilirliği arttırdığı ve bunun sebebinin karlardaki dalgalanmalardan ve düşük sermaye oranlarından kaynaklandığı sonucuna varmıştır. Rekabet ile istikrar arasında ise doğrusal olmayan herhangi bir yapı tespit etmemiştir (Danışman, 2018).

Literatürde rekabet ve risk arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma da bulunmaktadır. Örneğin, Boyd, DeNicolò ve Jalal (2006) ile De Nicolò ve Loukoianova (2007) daha az rekabetçi piyasalarda banka iflası riskinin arttığını, Jimenez, Lopez ve Saurina (2010) ise riskin artmasıyla rekabetin azaldığını bulmuştur.

Jimenez, Lopez ve Saurina (2007) ise 1988-2003 dönemi için İspanyol bankacılık sisteminde banka rekabeti ve risk alma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Banka risk alma ölçütü olarak bankaların kredi riski seviyesini ve ödenmemiş kredilerin kalitesini ölçen NPL oranını kullanmışlardır. Ticari krediler ve mevduatlar için Lerner endekslerini ve piyasa gücünün bir ölçüsü olarak ortalamalarını kullanmışlardır. Bunlara ek olarak piyasa gücünü ölçmek için HHI, CR5 ve banka sayısı gibi yoğunlaşma ölçütlerini uygulamışlardır. Pazar gücü ile risk alma arasında negatif bir

ilişki olduğunu öne süren franchise değeri paradigmasını destekleyen ampirik kanıtlar bulmuşlardır ve bankaların piyasa gücünün arttıkça bankaların NPL oranlarının düştüğü sonucuna varmışlardır (Jimenez, Lopez ve Saurina, 2007).

Tabak, Fazio ve Cajueiro (2012), 2003-2008 yılları arasında 10 Latin Amerika ülkesinde banka rekabetinin risk alma davranışları üzerindeki etkilerini ele almışlardır. Önceki bulgulardan farklı olarak, ortalama rekabet için tam tersi bir etki bulurken hem yüksek hem de düşük rekabet seviyelerinin finansal istikrarı artırdığı için rekabetin risk alma davranışını doğrusal olmayan bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ek olarak, banka büyüklüğü ve kapitalizasyonu bu ilişkiyi açıklamada önemli faktörler olduğunu ve öte yandan bir banka ne kadar büyükse, rekabetten o kadar fazla yararlandığı sonucuna varmışlardır (Tabak, Fazio ve Cajueiro, 2012).

Anginer, Demirgüç ve Zhu (2014) ise yaptıkları çalışmada, banka rekabeti ile sistemik risk arasında güçlü bir negatif ilişki sonucuna varmışlardır. Daha fazla rekabetin bankaları daha çeşitli riskler almaya teşvik ettiğini ve bankacılık sistemini şoklara karşı daha az kırılgan hale getirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Kurumsal ve düzenleyici ortamın banka sistemik riski üzerindeki etkisi incelendiğinde, denetim ve özel denetimin zayıf olduğu, bankalar üzerinde devlet mülkiyetinin daha fazla olduğu ve rekabeti kısıtlayan kamu politikalarının olduğu ülkelerde bankacılık sistemlerinin daha kırılgan bir yapıya sahip oldukları tespit etmişlerdir (Anginer, Demirgüç ve Zhu, 2014).

Berger, Klapper ve Turk-Ariss (2009), 23 ülke için piyasa yapısının, bankaların risk potansiyeli üzerindeki etkisini test etmişlerdir. Çalışmada risk için Z skoru, rekabet için Lerner Endeksi ve yoğunlaşma için HHI endeksi kullanılmıştır. Ayrıca, analizde banka büyüklüğü, faaliyet kısıtlamaları, bankacılık özgürlüğü araç değişkenleri olarak kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Berger, Klapper ve Turk-Ariss (2009), daha fazla piyasa gücünün, rekabet-istikrar görüşü ile tutarlı olarak daha riskli kredi portföylerine yol açtığını bulmuşlardır. Bununla birlikte, bankacılık kurumlarının önemli ölçüde daha fazla öz sermayeye sahip olmasından ötürü, genel banka riskinin kısmen azaldığını da bulmuşlardır. Bu sonuç, daha fazla piyasa gücüne sahip bankaların, büyük olasılıkla daha yüksek franchise değerlerinin bir sonucu olarak, daha az genel banka riskine maruz kaldıklarını göstermektedir. Bankalar, piyasa gücünden kaynaklanan daha yüksek franchise değerine sahiplerse, daha fazla özsermaye, daha küçük bir kredi portföyü veya diğer risk azaltıcı teknikler yoluyla bu değeri daha yüksek kredi riskinden koruyabilirler. Elde edilen sonuçlara göre piyasa gücü kredi riskini

artırır, ancak daha fazla piyasa gücüne sahip bankalar genel olarak daha az riskle karşı karşıyadır (Berger, Klapper ve Turk-Ariss, 2009).

Liu ve Wilson (2011) ise yapmış oldukları çalışmada, 2000-2009 döneminde rekabet ve risk arasındaki ilişkinin farklı Japon bankaları arasında değişip değişmediğini araştırmıştır. Yapılan ampirik analiz sonucunda, riskin banka türlerine göre değiştiği sonucuna varmışlardır. Liu ve Wilson (2011) ülke çapındaki (Şehir ve Tröst) bankaların, bölgesel odaklı emsallerine (Bölgesel, Shinkin ve Kredi Kooperatifi bankaları) kıyasla daha riskli olduğunu bulmuşlardır. Rekabet ve risk arasındaki ilişkinin, risk seviyelerine bağlı olarak banka türleri arasında da değişiklik gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır (Liu ve Wilson, 2011).

Levy Yeyati ve Micco (2007) yapmış oldukları çalışmada sekiz Latin Amerika ülkesi için yoğunlaşmanın bankaların rekabetçi davranışları ve finansal istikrar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bankacılık sistemi yoğunlaşmasını ölçmek için toplam banka varlıklarına dayalı olarak CR3, CR5 ve HHI endeksini kullanmışlardır.; Bankacılık sisteminin rekabet gücünü ölçmek için H-istatistik ve bankaların iflas riskini temsil eden Z-endeksini kullanmışlardır. Yapılan analizler sonucunda konsantrasyonun rekabeti önemli ölçüde azalttığına dair herhangi bir kanıt gözlemlenmemişlerdir. Ayrıca bankacılık sektörü istikrarı açısından, artan yoğunlaşmanın banka iflas riski üzerinde de herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmişlerdir. Fakat, banka ödeme gücü riskinin, franchise değeri paradigmasını destekleyen rekabet ile pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. (Levy Yeyati ve Micco, 2007).

Liu ve Molyneux (2011) yaptıkları analizde, dört Güneydoğu Asya ülkesinde (Endonezya, Malezya, Filipinler ve Vietnam) rekabetin banka risk alma davranışı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Yapılan araştırma sonucunda, rekabetin banka risk alma davranışını artırmadığı ve sonuçların farklı model özellikleri, tahmin yaklaşımları ve değişken yapılar için sağlam görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca yoğunlaşmanın banka riski ile ters orantılı olduğunu, düzenleyici kısıtlamaların ise banka risk alımını olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir.

Fungacova ve Weill (2009), 2001-2007 dönemi için Rus bankaları için banka iflaslarının ortaya çıkmasında banka rekabetinin rolünün ampirik bir incelemesini sunmuşlardır. Rekabeti ölçmek için Lerner Endeksini kullanmışlardır. Yapılan analiz sonucunda, yüksek derecede piyasa gücü Rus bankaları için başarısızlık oluşumunu azalttığını bulmuşlardır. Bulgular, yüksek banka rekabetinin finansal istikrar için zararlı

olduğu şeklindeki rekabet-kırılganlık görüşünü desteklemektedir (Fungacova ve Weill, 2009).

Mateev, Tariq ve Sahyouni (2021) yılında yapmış oldukları çalışmada, bankacılık rekabetinin ve sermaye düzeyinin Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki bankacılık kurumlarının risk alma davranışı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada 18 ülke için 225'ten fazla banka verisini Panel Veri Analizi ile ölçmüşlerdir. Sonuçlara göre Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki bankaların, rekabet ortamının artmasıyla daha yüksek sermaye oranlarına sahip olma eğiliminde olduklarını ve bankaların yüksek riske karşılık olarak kapitalizasyon seviyelerini artırdığı sonucunu tespit etmişlerdir (Mateev, Tariq ve Sahyouni, 2021).

Son çeyrek asırda bankacılık sektöründe rekabet ve risk arasındaki ilişki akademik camiada birçok çalışmanın ilgi odağı olmuştur. Bu alanda yapılan çalışmalar birçok yönden ele alınmıştır. Çalışmaların büyük çoğunluğu bankaların risklilik ve rekabet düzeyinin istikrara etkilerini incelemiştir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda bankacılık sektöründe rekabet-risk-istikrar ilişkisi üzerine kesin bir yargıya varmak mümkün olmamıştır. Çalışmaların önemli ve büyük bir kısmı rekabetin yüksek riske bunun da bankacılık piyasasında istikrarsızlığa sebebiyet verdiği sonucuna ulaşmıştır (Fungacova ve Weill, 2009; Anginer, Demirgüç ve Zhu, 2014; Tabak, Fazio ve Cajueiro, 2012). Fakat rekabetin ve yüksek riskin bankacılık sektörünün istikrarına katkı sağladığını ortaya atan çalışmalar da mevcuttur (Boyd ve De Nicolo, 2015 ve Martinez-Miera ve Repullo, 2018). Rekabetin bankaların risk düzeylerini ve sektörün istikrarını olumlu ya da olumsuz etkilediği sonucuna ulaşan bu çalışmalar bir arada değerlendirildiğinde nihai bir sonucuna varmak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla büyük çoğunluğun da ortaya koyduğu rekabetin yüksek riske, yüksek riskin de finansal sektörde istikrarsızlık doğurduğu, bu sebepten ötürü rekabetin kısıtlanması görüşlerine temkinli bir şekilde yaklaşmak önemlidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

VERİ SETİ, YÖNTEM VE BULGULAR

5.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Bankalar arası rekabetin bankaların riski üzerindeki etkisi özellikle küresel finansal kriz sonrası akademik ve politik birçok tartışmanın konusu olmuştur. Bankacılık sektöründeki rekabet, daha fazla yenilik ve verimliliğe yol açmış olsa da bu rekabetin daha fazla kırılabilirliğe yol açtığına dair şüpheler bu konuya olan akademik ilgiyi artırmıştır.

Benzer şekilde finansal kriz, sistemik kırılabilirlik ve ihtiyati makro ekonomik düzenlemelere olan ilginin yeniden canlanmasıyla birlikte, risk değerlendirme uygulamaları ve finansal sistemin yeniden düzenlenmesi ile ilgili tartışmalar yeniden başlamıştır. Dolayısıyla, sistematik istikrarı sağlamaya ve sürdürmeye yönelik çabalar doğrultusunda bankaların risk alma davranışındaki nedenlerin araştırılması da bu konu kapsamında değerlendirilebilir (Tabak, Fazio ve Cajuerio, 2012).

Bankaların piyasadan topladığı tasarrufları doğru şekilde kullanarak piyasaya geri yönlendirilmesi son derece önemlidir. Bankalar bunu gerçekleştirirken rakiplerine kıyasla daha fazla tasarrufa ulaşmak, bu tasarrufları kredi olarak kullanırmak ve bunun sonucunda kar elde etmek isterler. Fakat piyasada çok sayıda bankanın varlığı, bankalara avantaj sağlamak ve tasarrufları kendilerine çekebilmek için birtakım riskler almaya zorlar. Bu durum bankaların rekabet edebilmek için ne kadar risk aldıkları, rekabet ile risk arasındaki ilişkinin boyutlarının ne olduğu sorularını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenden dolayı bankacılık sektöründeki rekabetin risk ile ilişkisinin ölçülmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada OECD ülkeleri için bankacılık sektöründeki rekabet risk ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

5.2. Veri Seti ve Araştırma Modeli

Çalışma kapsamında rekabet düzeyinin sektördeki riski nasıl etkilediğini tespit etmek amacıyla OECD ülkeleri örneklem olarak seçilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Dünya Bankasından verilerine ulaşılabilen 35 OECD üyesi ülkeye ait, 1996-2014 yılları arası veriler kullanılmıştır. Analiz kapsamının 1996-2014 yılları ile sınırlı tutulmasının nedeni rekabeti ölçmek amacıyla kullanılan Lerner Endeksi değişkeninin

Dünya Bankası tarafından 2014 yılından sonra yayımlanmıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 3'te analize dahil olan ülkelere yer verilmiştir.

Tablo 3: Örneklemede Yer Alan Ülkeler (Alfabetik Sıralamaya Göre)

1-ABD	10- Finlandiya	19- İtalya	28- Norveç
2- Almanya	11- Fransa	20- İzlanda	29- Polonya
3- Avusturalya	12- Güney Kore	21- Japonya	30- Portekiz
4- Avusturya	13- Hollanda	22- Kanada	31- Slovakya
5- Belçika	14- İrlanda	23- Kolombiya	32- Slovenya
6- Birleşik Krallık	15- İspanya	24- Litvanya	33- Şili
7- Çekya	16- İsrail	25- Lüksemburg	34- Türkiye
8- Danimarka	17- İsveç	26- Macaristan	35- Yunanistan
9- Estonya	18- İsviçre	27- Meksika	-----

Çalışmada 35 OECD üyesi ülkenin bankacılık piyasasındaki rekabetin, bankaların riski üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla dinamik panel veri tahmin yöntemlerinden olan GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) tekniği kullanılmıştır. Literatürde yatay kesit veri sayısı çok, zaman boyutu az olan, birinci dereceden otoregresif süreçlerde GMM yöntemi daha çok kullanılmaktadır (Bowsher, 2002:216). Çalışmanın tahmine konu olan ana modeli dinamik bir model olduğundan ekonometrik modelin de dinamik bir yapıya sahip olması beklenmektedir. Statik panel veri modelinin aksine dinamik panel veri modeli, gecikmeli bir veya daha fazla değişken içeren bir modeldir.

Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen, genelleştirilmiş moment tahmini (GMM) yöntemi, panel veri modellerini tahmin etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Arellano ve Bond (1991), hatanın gelecekteki değerlerinin, açıklayıcı değişkenlerinin mevcut değerleri ile ilişkili olmadığı varsayımı altında, ilgili parametrelerin tahmini için anlık koşullar oluşturmaktadır. Hata terimi serisel korelasyon taşımamakta ve homoskedastik özelliğe sahiptir. Açıklayıcı değişkenler ise gözlenemeyen firmalara özgü etki ile ilişkili değildir. Hata teriminin heteroskedastik olması durumunda ise Arellano ve Bond (1991), iki aşamalı GMM tahmincisini önermektedir. Tahminin ilk aşamasında, hata terimlerinin bağımsız ve firma ile zamana karşı homoskedastik olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayım, ilk aşamada elde edilen hatalardan varyans-kovaryans matrisinin tutarlı tahmini oluşturduğu zaman

esnetilmektedir. İki aşamalı GMM tahmincisinin hata teriminin heteroskedastik olduğunda daha etkin olduğu görülmektedir. Genelleştirilmiş momentler yönteminde (GMM), ilk farkları alınmış, dinamik sabit etkili model araç, değişkenler ile dönüştürülerek genelleştirilmiş, en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilir. Elde edilen tahminciler genelleştirilmiş moment tahmincileri veya iki aşamalı araç, değişkenler tahmincisi olarak adlandırılır (Güriş, 2005).

Dinamik panel yönteminin statik panel yöntemine kıyasla kullanılabilmesi için bazı şartları yerine getiriyor olması gerekmektedir. Bu şartları Roodman (2009) yılında yapmış olduğu çalışmasında şu şekilde açıklamıştır;

- Veri setinde bulunan birim boyutunun zaman sayısından fazla olması gerektiği ($N > T$),
- Doğrusal bir fonksiyon bulunması gerektiği,
- Kendi gecikme değerleri ile bağımlı değişkenin arasında anlamlı bir ilişki olması gerektiği,
- Ve bağımsız değişkenlerin bütünüyle dışsal olmadığı durumlarda dinamik panel yönteminin kullanılabilir olduğunu öne sürmektedir.

Bu bilgiler ışığında ortaya çıkmış ve genel anlamda kullanılan dinamik panel yöntemi formülü ise aşağıdaki gibidir.

$$Y_{it} = \delta Y_{i,t-1} + X_{it} \beta + \mu_i + \vartheta_t + u_{it}$$

- (1) $i = 1, \dots, N$
- (2) $t = 1, \dots, T$
- (3) i : Denklem birim boyutu
- (4) t : Denklem zaman boyutu
- (5) Y_{it} : Bağımlı değişken
- (6) $Y_{i,t-1}$: Bağımlı değişkenin birinci gecikme düzeyi.
- (7) X_{it} : Bağımsız değişkenler vektörü
- (8) μ_i : Gözlemlenemeyen birim etkisi

GMM yönteminin tahmin etmiş olduğu değerlerin doğru olup olmadığı Sargan Testi, Hansen Testi, otokorelasyon testi gibi çeşitli son tahmin testleri ile analiz edilebilir. Sargan ve Hansen Testi, tahminlerin geçerliliğini kontrol etmek ve araç

değişkenlerinin, gerçek değişkenleri tam olarak yansıtır yansıtmadığını ölçmek için kullanır. Kullanılan araç, değişkenler dışıysa, kalıntılar açıklayıcı değişkenler ile korelasyonsuzdur. Ayrıca araç değişkenlerin dışısalığı Hansen'in fark testi ile test edilebilmektedir. Dinamik panel veri tahmin modelinin sonuçlarında otokorelasyon sorunlarının var olup olmadığını öğrenmek, bu durumu kontrol etmek için ek olarak AR1 ve AR2 otokorelasyon testleri de yapılabilmektedir. AR1 test sonuçlarının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olması beklenirken, AR2 test sonuçlarının istatistiksel olarak anlamsız olması beklenmektedir. Kısaca açıklayacak olursak modelde birinci kademedeki otokorelasyon olsa dahi, ikinci kademedeki otokorelasyon sorununun olmadığı anlamına gelmektedir (Arellano, 2003).

Çalışma kapsamında test edilecek model aşağıdaki gibidir:

$$BankZ_{i,t} = \alpha + \beta_1 Lerner Index_{i,t} + \beta_2 D.GDP_{i,t} + \beta_3 BankROE_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Modelde yer alan değişkenlerin açıklamaları aşağıda verilmiştir:

BankZ: Banka riskini ölçmek için modele eklenen bu değişken bankacılık kesiminin toplam Z skorunu temsil etmektedir. Dünya Bankası web sitesinden alınan bu değişken, kurumlar düzeyinde ortak bir istikrar ölçüsü olarak değerlendirilebilir. Z-skoru, $z = (k + \mu)/\sigma$ olarak tanımlanmaktadır; burada k, varlıkların yüzdesi olarak özsermayeyi, μ , varlıkların yüzdesi olarak getiriyi σ ise, getiri oynaklığının bir temsilcisi olarak varlıkların getirisinin standart sapmasını ifade etmektedir. Bu nedenle daha yüksek bir z skoru, daha düşük bir iflas olasılığı anlamına gelir. Z-skoru, finansal istikrarın bir ölçütü olarak çeşitli sınırlamalara sahiptir. En önemli sınırlama, z skorlarının tamamen muhasebe verilerine dayanmasıdır. Z skorunun bir diğer avantajı, daha karmaşık, piyasa tabanlı verilerin bulunmadığı kurumlar için de kullanılabilmesidir. Özetle z skoru, bir ülkenin bankacılık sisteminin temerrüde düşme olasılığını ölçmektedir (World Bank, 2021).

Lerner Index: Lerner endeksini temsil eden bu değişken ekonomide, bir firmanın pazar gücünün bir ölçütüdür. 1934'te Rus-İngiliz ekonomist Abba P. Lerner tarafından geliştirilen Lerner Endeksi şu şekilde formüle edilir= $(P - MC)/P$

Burada P, firma tarafından belirlenen malın fiyatını, MC ise firmanın marjinal maliyetini temsil eder. Endeks, 0 ile 1 değerleri arasındadır. Lerner Endeksinin değeri ne kadar yüksek olursa, firma marjinal maliyetini o kadar fazla ücretlendirebilir, dolayısıyla tekel gücü o kadar büyük olur. Lerner endeksinin değeri sıfır (tam rekabet) ile bir (güçlü pazar gücü) arasında yer alır. Çalışma kapsamında test edilecek modelde eklediğimiz Lerner Endeksi, ülkelerin bankacılık sektörünün rekabet düzeyini vermektedir.

D.GDP: Çalışma kapsamında kullanılacak bir diğer değişken Ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasındaki (GSYH) değişimi temsil etmektedir. GSYH, bir ülke ekonomisinin sağlığını izlemek için kullanılan en yaygın göstergelerden biridir. Bir ülkenin GSYH'sinin hesaplanması, tüketimi ve yatırımı da dahil olmak üzere o ülkenin ekonomisiyle ilgili bir dizi farklı faktörü dikkate alır. GSYH hem ekonomistler hem de yatırımcılar için belki de en yakından izlenen ve en önemli ekonomik göstergedir. Ekonomistler, bir ekonominin ne kadar geliştiğine dair bir değerlendirme yapmak için farklı zaman dilimleri arasındaki (genellikle yıldan yıla) pozitif GSYH büyümesine bakarlar. Tersine, negatif GSYH büyümesi varsa, bir ekonominin bir durgunluk ya da ekonomik gerileme içinde ya da yaklaşmakta olduğunun bir göstergesi olabilir (Fernando,2021). Çalışma kapsamında test edilecek modele kontrol değişkeni olarak eklediğimiz D.GDP, bizlere bankacılık piyasasında alınan risklerin ülke ekonomisinde yaşanan gelişmelerden ne ölçüde etkilendiği sorusuna cevap verecektir.

BANKROE: Bu değişken bankaların özsermaye karlılık oranını (ROE) temsil etmektedir. Net karın özkaynaklara bölünmesiyle hesaplanan oran finansal performansın bir ölçütüdür. ROE, risk yönetimine dayalı bir banka iş modelinin doğal performans ölçüsü olarak ortaya çıkmıştır. Bankalarda ROE'ye olan güven, banka sermayesi düzenlemesine ilham veren risk yönetimi yaklaşımından ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda, kayıpları karşılamak için her bir varlığın riskine bağlı olarak belirli bir “sermaye ücreti” belirlenir. Bu sermaye ücreti ya düzenleyici tarafından uygulanır ya da dahili risk modelleri aracılığıyla tahmin edilir. Bu nedenle, belirli bir sermaye ücreti için en yüksek getiriyi aramak hem bölümler içinde hem de banka düzeyinde hedef haline gelir. Bankaların bu iş modelinde, banka sermayesi riske göre ayarlanır ve fazla sermayeye verimsiz gözde bakılır. Riskin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve sermayenin tam olarak riske göre ayarlanmasıyla, beklenen ROE banka riskiyle birlikte

artmayabilir. Ancak, iyi durumda, kayıpların beklenen düzeyin altında olduğu vakit, gerçekleşen ROE, risk düzeyiyle birlikte artabilir. Çalışma kapsamında test edilecek modelde eklediğimiz ROE, bizlere bankacılık piyasasında alınan riskler ile bankaların ROE katsayısı arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı sorucuna cevap verecektir (Fernando, 2021).

5.3. Bulgular

Tablo 4'te, modelde yer alan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri verilmiştir.

Tablo 4: Betimleyici İstatistik Tablosu

Değişken	Gözlem S.	Ortalama	Standart S.	Minimum	Maksimum
Z Skoru	769	12.41227	7.434643	.0167	47.5733
Lerner Endeksi	621	.199828	.1300043	-1.60869	.494474
ROE	770	8.54137	13.82686	-117.673	55.1842
GDP	770	35482.97	21951.91	4796.06	111968

Tablo 4'te, bankacılık sektöründeki risk düzeyini ölçen Z skoru değişkeninin en düşük değeri 0.0167 iken en yüksek değeri 47.5733'tür. OECD ülkeleri bankacılık sektöründe rekabet düzeyini öncen Lerner Endeksi değişkeninin ortalaması 0.19, en düşük değeri -1.60 en yüksek değeri ise 0.494474'tür. Ortalamalarına baktığımızda piyasa gücü ortalamasının üstünde olan ülkeler, Avusturya, Kanada, Kolombiya, Çekya, Danimarka, İspanya, Birleşik Krallık, Yunanistan, İrlanda, Japonya, Güney Kore, Litvanya, Meksika, Norveç, Polonya, Slovakya, Slovenya ve ABD'dir. Bankacılık sektöründe özkaynak karlılık oranını ölçen ROE değişkeninin en düşük değeri %-117.67 iken en yüksek değeri %55.18'dir. %8.54 oranında ortalamaya sahip olan ROE değişkenine göre ortalamanın üzerinde olan ülkeler Avusturalya, Belçika, Kanada, Şili, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Birleşik Krallık, Macaristan, İzlanda, İsrail, Lüksemburg, Meksika, Norveç, Polonya, Slovakya, İsviçre, Türkiye ve ABD'dir. Ekonomik kalkınma ölçütü olarak kullanılan kişi başına GSYH değişkeninin en yüksek değeri 111968 iken en düşük değeri 4796.06'dır.

Tablo 5: Korelasyon Katsayıları Matrisi

	Z Skoru	Lerner Endeksi	ROE	GDP
Z Skoru	1.000			
Lerner Endeksi	0.0258	1.000		
ROE	0.1188	0.1475	1.000	
GDP	0.3822	-0.0026	-0.0113	1.000

Tablo 5’te değişkenler arasındaki korelasyonu gösteren matris yer almaktadır. Bankacılık sektöründeki risk düzeyi ile piyasadaki rekabeti temsil eden Lerner Endeksi arasında pozitif ve 0.0258’lik bir korelasyon bulunmaktadır. Öte yandan Lerner Endeksi ile ROE arasında 0.1188 bir korelasyon mevcuttur. Kontrol değişkeni olarak modele eklenen GDP’deki değişim ile Z Skoru arasında 0.38, GDP’deki değişim ile Lerner endeksi ve ROE arasında ise sıfıra yakın bir korelasyon vardır. Diğer taraftan bankacılık özsermaye karlılığı ile z skoru arasında 0.14 düzeyinde bir korelasyon vardır.

Aşağıda yer alan tablo 6’da, bankacılık sektöründe rekabet ile risk arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla iki Aşamalı Sistem GMM analizi kullanılarak elde edilen sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 6: GMM Sonuçları

Grup Değişkeni : Ülke Adı	Gözlem Sayısı : 586			
Zaman Değişkeni : Yıl	Grup Sayısı : 35			
Araç Değişken Sayısı : 18	Grup Başına Gözlem Minimum : 7			
Wald chi2(3) : 160.62	Ortalama : 16.74			
Prob > chi2 : 0.000	Grup Başına Gözlem Maksimum : 18			
Z Skoru	Katsayı	Standart H.	Z	P > Z
Lerner E.	43.57011	18.69641	2.33	0.020
D.GDP	-.0054654	.0024169	-2.26	0.024
ROE	.9336824	.3491982	2.67	0.007
_cons	-2.57376	4.760905	-5.54	0.589
AR(1) İçin Birinci Farklarda Arellano-Bond Testi			Z = -1.99	0.047
AR(2) İçin Birinci Farklarda Arellano-Bond Testi			Z = -1.52	0.129
Sargan Testi, Kısıtlamalar: chi2(14) = 11.05			Prob > chi2 = 0.682	
Hansen Testi, Kısıtlamalar: chi2(14) = 7.05			Prob > chi2 = 0.933	

Bankacılık sektöründeki risk hakkında ipucu veren Z değişkenin bağımlı değişken olduğu modelimizin tahmin edilmesi sonucunda elde edilen sonuçlara göre, rekabeti temsil eden lerner endeksi ile z skoru arasında 0,05 düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Bir başka ifade ile tahmin sonuçlarına göre rekabette azalış bankaların riskinde de azalışa neden olmaktadır. Burada Z skorundaki artışın daha az risk, Lerner endeksindeki artışın daha az rekabet anlamına geldiğini hatırlatmak faydalı olacaktır. Diğer taraftan modele kontrol değişkeni olarak eklenen özsermaye karlılığı ile z skoru arasında %5 düzeyinde anlamlı ve pozitif, z skoru ile GDP'deki değişim arasında %1'de anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre beklendiği üzere bankaların özsermaye karlılığındaki artışın bankaların riskini azalttığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan ekonomik büyüme ile bankacılık piyasası riski arasındaki negatif ilişki bize bankaların ekonominin iyi olduğu dönemlerde daha çok risk aldığını kötü olduğu dönemlerde ise daha az risk alma davranışı sergilediğini göstermektedir. AR1 ve AR2 tahmin sonuçları modelde otokorelasyon sorunu olmadığını göstermektedir. Yine araç değişkenlerin geçerliliğini test etmek için yapılan Sargan testi sonuçları modelde yer alan araç değişkenlerinin geçerliliğinin reddedilemeyeceğini göstermektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde elde edilen bulgular yorumlanacak ve bazı önerilerde bulunulacaktır.

SONUÇ

Rekabetin bankaların riskini ne ölçüde artırdığı veya azalttığı bilgisi hem finansal sisteme hem de reel ekonomiye fayda sağlaması, açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü ekonomide büyük pay sahibi olan bankalar, bünyelerinde yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluk ile ülke ekonomisini ve büyümesini büyük ölçüde etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu çalışmada da OECD ülkeleri için bankacılık sektöründeki rekabet ile risk ilişkisi incelenmiştir. Bankaların almış oldukları risk ile rekabet düzeylerinin banka davranışlarına ne denli etki ettiği ve aralarındaki ilişki incelenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda verilerine ulaşılabilen 35 OECD üyesi ülkeye ait, 1996-2014 yılları arası veriler kullanılmıştır. Veriler Dünya Bankasından temin edilmiştir. Bankacılık piyasasındaki bu rekabetin bankacılık piyasası riski üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada analiz kapsamının 1996-2014 yılları ile sınırlı tutulmasının nedeni araştırma modelinde yer alan Lerner Endeksi değişkenine ait verilerin Dünya Bankası tarafından 2014 yılından sonra yayımlanmamasıdır. Analize önce modelde kullanılmış olan değişkenlerin betimleyici istatistik tablolarının oluşturulmasıyla başlanmıştır. Ardından değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla korelasyon katsayıları matrisi hesaplanmıştır. Daha sonrasında İki Aşamalı Sistem GMM Sonuçları, Dinamik Panel Veri Tahmini OECD ülkeleri için bankacılık sektöründe rekabet ile risk arasındaki ilişkiyi tespit etmek için oluşturulan modele ait sonuçlara yer verilmiştir. Sonuçlar Stata programı ile iki aşamalı Sistem GMM yaklaşımı kullanılarak elde edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, Tabak, Fazio & Cajueiro (2003 ve 2008), Martinez-Miera ve Repullo, (2010), Liu & Wilson, (2011), Anginer, Demirgüç ve Zhu (2014), Ijaz, (2021) yıllarında yapmışlar oldukları analiz sonuçlarında olduğu gibi bu çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. OECD üye ülkeleri için yapılan analiz sonuçlarına göre rekabet ile bankacılık piyasası riski arasında %5 düzeyinde pozitif bir doğrusal ilişki olduğu, rekabetin arttıkça riskin de arttığı, piyasanın tekelleşmesi yani rekabetin azalması durumunda ise bankaların almış oldukları riskte azalma yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Kontrol değişkeni olarak modele eklenen GDP anlamlı bir sonuç vermiştir. Çıkan sonuçta GDP ile bankacılık riski arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu da ülke ekonomisi iyiye gittikçe, milli gelir arttıkça, bankacılık piyasasındaki alınan risklerin de arttığı sonucunu ortaya koymaktadır. Başka

bir kontrol değişkeni olarak modele eklenen bankacılık özsermaye karlılığı ile bankacılık piyasa riski arasında da pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Özsermaye karlılığındaki artış, bankacılık piyasasındaki riskte azalışa sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir. Araştırmanın cevap aradığı sorulardan olan OECD ülkesi ekonomilerinde rekabet ile risk arasında bir ilişki var mı? Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki değişimler riski etkiliyor mu? ve öz sermaye karlılığı ile risk arasında herhangi bir ilişki var mı? sorularına da böylelikle istenilen cevaplar bulunmuştur.

Sonuç olarak ekonomide çok büyük bir yere sahip olan bankaların daha da büyümek için yaptığı atılımlar ile beraberinde riski getirdiği, ekonominin büyüdükçe bankaların almış oldukları riskin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla büyük çoğunluğun da ortaya koyduğu gibi yüksek rekabetin yüksek riske, yüksek riskin de finansal sektörde istikrarsızlık doğurduğu, bu sebepten ötürü bankaların risk ve rekabete karşı davranışlarına temkinli bir şekilde yaklaşmak ve incelemek, ülke ekonomisinin ve finansal piyasaların istikrarları bir şekilde ilerleyebilmesi ve büyüyebilmesi için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aggarwal, R. and Jacques, K.T. (1998). Assessing The Impact Of Prompt Corrective Action On Bank Capital And Risk. *Economic Policy* 4, 23-32.
- Al-Tamimi, H. and Al-Mazrooei, F. (2007). Banks' Risk Management: A Comparison Study of UAE National and Foreign Banks. *The Journal of Risk Finance*, 8(4), 394 – 409.
- Altunöz, U. (2013). Türk Bankacılığında Rekabet Değerlendirme Yaklaşımları ile Rekabet Dinamiklerinin Ampirik Analizi. *ResearchGate*, January 2013
- Allen, F. and Gale, D. (2000). Financial Contagion. *Journal of Political Economy*, 108(1), 1–33.
- Altunbas, Y., Carbo, S., Gardener, E.P.M. and Molyneux, P. (2007). Examining The Relationships Between Capital, Risk And Efficiency In European Banking. *European Financial Management* 13, 49-70.
- Arellano M. and Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and An Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies*, 58, 277–297.
- Anginer, D., Kunt-Demirguc, A. ve Zhu, M. (2014). How Does Competition Affect Bank Systemic Risk? *Journal of Financial Stability*, 23(1), 1-26
- Ayaş, N. (2002). Bölgesel Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde Verimliliğin Rolü. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2002, 9.
- Babuşcu, Ş. (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bain, S. (1951). Relation of Profit Rate to Industry Concentration: American Manufacturing. 1936-1940, *Quarterly Journal of Economics*, 65, 293-324.
- Bakırcı, F. (2006). Üretimde Etkinlik ve Verimlilik Ölçümü Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama. *Atlas Yayınları*, 250, İstanbul.
- Bakdur, A. (2003). Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri. *Devlet Planlama Teşkilatı*, DPT:2678.
- Beck, T. (2008). Bank Competition and Financial Stability: Friends or Foes? *World Bank Policy Research Working Paper*, 4656.
- Bedir, A. (2009). *Uluslararası Ticarete Fiyata Dayalı Rekabet Gücü ile Endüstri İçi Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayi Örneği*. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Bikker, J. A. (2009). Assessing Competition with the Panzar-Rosse Model: The Role of Scale, Costs, and Equilibrium. *Utrecht School of Economics Discussion*.
- Beltratti, A. and Stulz, R. M. (2012). The Credit Crisis Around The Globe: Why Did Some Banks Perform Better? *Journal Of Financial Economics*, 105(1).
- Berger, A. N., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R. ve Haubrich, J. G. (2004). Bank Concentration and Competition: An Evolution in the Making. *Journal of Money, Credit and Banking*, 36 (3), 433-451.
- Berger, A.N., L.F. Klapper, and R. Turk-Ariss. (2009). Bank Competition And Financial Risk. *Journal of Financial Services Research*, 35(2), 99–118.
- Besanko, D. and Kanatas, G.(1996). Do Capital Standards Increase Banking Safety. *Journal of Financial Intermediation*. 5, 160-183.
- Bikker, J. A. and Haaf, K. (2002). Competition, Concentration and Their Relationship: an Empirical Analysis of the Banking Industry. *Journal of Banking and Finance*, 26 (11), 2191-2214.
- Bostandzic, D. and Weiß, G. N. (2018). Why Do Some Banks Contribute More To Global Systemic Risk? *Journal Of Financial Intermediation*, 35, 17–40.
- Boyd, J.H., G. DeNicolo, and A.M. Jalal. (2006). Bank Risk Taking And Competition Revisited: New Theory And Evidence. *IMF Working Paper* 06-29.
- Bowsher, C. (2002). On Testing Overidentifying Restrictions in Dynamic Panel Data Models. *Economics Letters*, 77. 211-220. 10.1016/S0165-1765(02)00130-1.
- Carletti, E., Hartmann, P., Spagnolo, G. (2007). Bank Mergers, Competition, and Liquidity. *Journal of Money, Credit and Banking*, 39 (5), 1067-1105.
- Chakrabarti, M. (2015). Risk Analysis and Management In Indian Banking Sector: An Overview. *International Journal of Informative and Futuristic Research*, 2(7), 2347-1697.
- Casu, B. and Girardone, C. (2006). Bank Competition, Concentration and Efficiency In The Single European Market. *The Manchester School*, 74(4), 441-468.
- Coşkun, A. (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Danışman, G. (2018). *Bank Competition, Regulations, And Stability In Developed Countries*. Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demsetz, A. (1973). Industry Structure, Market Rivalry and Public Policy. *Journal of Law and Economics*, 16, 1–9.

- De Nicolò, G. E. Loukoianova. (2007). Bank Ownership, Market Structure And Risk. *IMF Working Paper* 07/215.
- Erbay, Ç. (2021). *Ar-Ge Harcamalarının Enerji Şirketleri Karlılıkları Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ergül, K.M. (2014). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, H. (2010). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi. *Hazine Müsteşarlığı, Kamu İç Denetçileri Derneği*.
- Ferry, J. and Sapir, A. (2010). Banking Crisis Management In The EU: An Early Assessment. *Economic Policy*, 25(62), 341–373.
- Furlong, F.T. and Keeley, M.C. (1989). Capital Regulation And Bank Risk-Taking: A Note. *Journal of Banking & Finance*, 13(6).
- Furlong F. T. ve Kwan S. H. (2006). Sources of Bank Charter Value. *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper*.
- Fungacova, Z. Ve Weill, L. (2009). How Market Power Influences Bank Failures: Evidence from Russia. *Social Science Research Network Working Paper*.
- Geiger, H. (2000). Regulating and Supervising Operational Risk For Banks. *Institut Für Schweizerisches Bankenwesen*, Working Paper, No. 25, Zurich.
- Gündoğdu, B. (2011). *Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürtuna, S.M. (2005). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Reel Kesime Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güriş, S. ve Çağlayan, E. (2005). Ekonometri Temel Kavramlar. *Der Yayınları*, İstanbul
- Hellman, T., Murdock, K. and Stiglitz, J. (2000). Liberalization, Moral Hazard In Banking and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough? *American Economic Review*, 90, 147-165.
- Hill, Edward; and Brennen F. John. (2000). A Methodology For Identifying The Drivers of Industrial Clusters: The Foundation of Regional Competitive Advantage. *Economic Development Quarterly*, 14(1).
- Hughes, J. P. and Mester, L. (1998). Bank Capitalization And Cost: Evidence Of Scale Economies In Risk Management And Signalling. *Review of Economics and Statistics*, 1(80), 314–25.

- Hughes, J. P. and Moon, C. (1995). Measuring Bank Efficiency When Managers Trade Return For Reduced Risk. *Department of Economics, Working Paper 20*.
- Ibanez, D.M., Altunbas, Y. and Leuvensteijn, M. (2014). Competition And Bank Risk The Effect Of Securitization And Bank Capital. *European Central Bank, Working Series*, 1678.
- Jacques, K. and Nigro, P. (1997). Risk-Based Capital, Portfolio Risk and Bank Capital: A Simltaneous Equations Approach. *Journal of Economics and Business*, 1-49.
- Ijaz, S. (2021). Bank Competition, Financial Stability and Economic Growth Links: A Micro and Macro Level Study of Selected Asian and European Economies. *Capial University of Science and Technology, Islamabad*.
- Jimenez, G., Lopez, J. A. Ve Saurina, J. (2007). How Does Competition Impact Bank Risk-Taking? *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series*,23.
- Kanchu, T. and Kumar, M.M. (2013). Risk Management In Banking Sector: An Empirical Study. *International Journal of Marketing, Financial Services and Management Research*, 2(2), February 2013.
- Keeley, M. C. (1990). Deposit Insurance, Risk, and Market Power in Banking. *The American Economic Review*, 80, 1183-1200.
- Korkmaz, T.K. (2004). Bankalarda Kredi Riski Ölçümünde Alternatif Yöntemler. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*. 37, 17-33.
- Kraft, E. (2006). How Competitive Is Croatia's Banking System. *Croatian National Bank Working Papers*, 14, 121-129.
- Kızılkaya, E. (2019). *BDDK Kuruluşundan Sonra Türkiye'de Ticari Kredilerin Büyümeye Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Konishi, M. And Yukihiro, Y. (2004). Factors Affecting Bank Risk Taking: Evidence From Japan. *Journal of Banking and Finance*, 28(1), 215-232.
- Largo, E. (2001). Avrupa Birliği ve Türkiye Rekabet Politikası Açısından Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış. *Bankacılar Dergisi*, 36, 50-54.
- Leibenstein, H. (1966). Allocative Efficiency vs. X-Efficiency. *American Economic Review* 56 (3): 392–415.
- Maudos, J. and Nagore, A. (2005). Explaining Market Power Differences in Banking: a Cross-Country Study. Working Paper Series EC, *Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas*, 1-34.
- Micco, A. ve Panizza, U. (2005). Bank Concentration and Credit Volatility. *Central Bank of Chile Working Papers*, 342.

- Niepmann, F. and Eisenlohr, T. S. (2017). International Trade, Risk and The Role Of Banks. *Journal of International Economics*, 107(1), 110-111.
- Levy Yeyati, E. ve Micco, A. (2003). Concentration and Foreign Penetration in Latin American Banking Sectors: Impact on Competition and Risk. *Journal of Banking and Finance*, 31, 1633-47.
- Liu, H. and Wilson, J.O.S. (2011). Competition and Risk in Japanese Banking. *Applied Economics*, 1-18.
- Liu, H. and Moluneux, P. (2011). Competition and Risk In South East Asian Commercial Banking. *Applied Economics*, 44, 3627-3644.
- Maatev, M., Tariq, M.U. ve Sahyouni, A. (2021). Competition, Capital Growth And Risk-Taking In Emerging Markets: Policy Implications For Banking Sector Stability During COVID-19 Pandemic. *Plos One Research Article*, June 24.
- Martinez-Miera, D. and Repullo, R. (2010). Does Competition Reduce The Risk Of Bank Failure? *Review of Financial Studies*, 23(10), 3638–64.
- Northcott, C. A. (2004). Competition in Banking: A Review of the Literature. *Bank of Canada Working Paper*, 2004-24.
- Öçal, T. ve Çolak, Ö.F. (1999). Finansal Sistem ve Bankalar, *Nobel Yayın*, İstanbul, 1999.
- Panzar, J.C. and J.N. Rosse, (1987). Testing for Monopoly Equilibrium. *The Journal of Industrial Economics*, 35(4), 443–445.
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık- Teori ve Uygulama*. (3.Basım). İstanbul: Ezgi Kitapevi
- Repullo, R., (2004). Capital Requirement, Market Power, And Risk-Taking In Banking. *Journal of Financial Intermediation*, 13, 156-182.
- Sermaye Piyasası Kanunu. (T.C. Resmî Gazete, 12 Mart 2002, sayı: 351).
- Roodman, D. (2009). How To Do Xtabond2: An İntroduction To “Difference” And “System” Gmm In Stata. *Center For Global Development. Working Paper*.
- Saunders, A and Cornett, M.M. (2006). *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach*. (9. Baskı). New York, *McGraw-Hill Education*.
- Schaeck, K., Cihak, M. ve Wolfe, S. (2006). Are More Competitive Banking Systems More Stable?. *IMF Working Paper*, 06/143.
- Shrieves, R.E. and Dahl, D. (1992). The Relationship Between Risk And Capital In Commercial Banks. *Journal of Banking and Finance*, 16, 439-457.

- Şimşek, K. Ç. (2007). *Bankacılıkta Risk ve Risk Ölçüm Yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tatoğlu, F. Y. (2012). *İleri Panel Veri Analizi*. (3.Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tabak, B.M., Fazio, D.M. and Cajuerio, D.O. (2012). The Relationship Between Banking Market Competition And Risk-Taking: Do Size And Capitalization Matter? *Journal of Banking and Finance*, 36(12), 3366-3381.
- Timurçin, D. (2010). *Türkiye’de Kobilerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Titko, J., Kozlovskis, K. and Kaliyeva, G. (2019). Relationship Between Concentration, Competition and Efficiency in the Banking Sector. *Department of Corporate Finance and Economics*, Riga Technical University.
- Turk-Ariss, R. (2010). On The Implications Of Market Power In Banking: Evidence From Developing Countries. *Journal of Banking and Finance* 34(4), 765–75.
- Türker, H. (2009). Riske Maruz Değer ve Stres Testi: Global Finansal Kriz Sonrası Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. *Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Araştırma Raporu*, Temmuz 2009.
- Vesala, J. (1995). Testing for Competition in Banking: Behavioral Evidence from Finland. *Bank of Finland Studies*, Helsinki.
- Vives, X. (2016). Competition And Stability In Banking: The Role Of Regulation And Competition Policy. *NJ: Princeton University Press*, Princeton.
- Vives, X. (2010). Competition and Stability in Banking, *Social Science Research Network*. SSRN Scholarly Paper No. ID (1610086), Rochester.
- Yağcılar, G. (2010). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2).
- Zengin, E. ve Sağır, H. (2019). Rekabet Gücü Kapsamında Dünyadaki ve Türkiye’deki Kentlerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Selçuk Üniversitesi, 867-889.
- Zhao, T., B. Casu. and A. Ferrari. (2009). Competition And Risk Taking Incentives In The Lending Market: An Application To Indian Banking. *Centre for Banking Research Working Papers*, Cass Business School, City University London.

Zhao, T., Casu B. and Ferrari, A. (2010). The Impact Of Regulatory Reforms On Cost Structure, Ownership And Competition In Indian Banking. *Journal of Banking and Finance* 34(1), 246–54.

Županović, I. (2014). Sustainable Risk Management in the Banking Sector. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 3(1), 81-100.

URL 1: Kaydi Para Yaratma

<https://open.lib.umn.edu/principlesofeconomics/chapter/24-2-the-banking-system-and-money-creation/>

3 Mart 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 2: Ceylan, O. (Temmuz, 2014). *Monopol, Oligopol ve Tam Rekabetçi Piyasa*,

<https://piyasarehberi.org/piyasa/80-monopol-oligopol-ve-tam-rekabetci-piyasa>

10 Mart 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 3: Zorunlu Karşılık Oranı, TCMB Resmi Sitesi

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Zorunlu+Karsilik+Oranlari/>

17 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL: 4 Bankacılığın tanımı, MASAK,

<https://www.hmb.gov.tr>.

URL5: 100 Soruda Merkez Bankacılığı.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/2d9f2c1d-18eb-4124-8fd9-a4ea189a24ad/100+Soruda+TCMB+web.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-2d9f2c1d-18eb-4124-8fd9-a4ea189a24ad-mR8fxaz>

17 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL6: OECD Tarihçesi

<https://www.oecd.org/about/>

18 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL7: OECD Kayıtlı Ülkeler

<https://www.oecd.org/about/document/ratification-oecd-convention.htm>

18 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL8: OECD Temel amaçları

<https://www.oecd.org/education/innovation-education/objectives.htm>

18 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL9: OECD Organizasyon Yapısı

<https://www.oecd.org/about/structure/>

18 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL10: Monopolistic Competition

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/monopolistic-competition-2/>

20 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL11: Monopoly

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/monopoly/>

20 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.

URL12: Lerner Endeksi.

<https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/yayinlar/rekabet-terimlerisozlugu/terimler-listesi?icerik=2f5fdded-f132-40f9-b074-1b419270d01d>

27 Mayıs 2021 tarihinde alınmıştır.

URL13: Türkiye Bankalar Birliği Web Tabanlı Bankacılık Eğitim Sitesi,

<http://www.tbb-bes.org.tr>

7 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.

URL14: Karlılık Tehditi Altında RAROC'un Söyleyecekleri Var

<https://tr.linkedin.com/pulse/karlılık-tehditi-altında-rarocun-söyleyecekleri-var-avcı-ph-d>

12 Temmuz 2021 Tarihinde alınmıştır.

URL15: Rekabet Kurumu,

<https://www.rekabet.gov.tr>

31 Mayıs 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 16: Introduction To The Fundamentals of Panel Data.

<https://www.aptech.com/blog/introduction-to-the-fundamentals-of-panel-data/>

21 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 17: Banks in International Trade: Incomplete International Contract Enforcement and Reputation.

<https://opentextbc.ca/principlesofeconomics/chapter/27-3-the-role-of-banks/>

25 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 18: The Role of Bank in the Economy.

<http://www.baz.org.zw/consumer-centre/education-centre/role-banks-economy>

25 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 19: List the Importance of Bank in Detail.

<https://www.businessstudynotes.com/others/banking-finance/discuss-importance-banks-detail/>

25 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 20: Z Skore

<https://www.worldbank.org/en/home>

26 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 21: Return on Equity

<https://www.investopedia.com/terms/r/returnonequity.asp>

26 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 22: Gross Domestic Product

<https://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp>

26 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

URL 23: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

<https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/953>

4 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.

